

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В.Н. КАРАЗІНА

Економічний факультет

Кафедра економічної теорії та економічних методів управління

"До захисту"

В.о. зав. кафедрою

д.е.н., проф. Андрій ГРИЦЕНКО

**НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ СИСТЕМИ ДЛЯ
ЗМЕНШЕННЯ ПРОЯВУ СУЧАСНИХ ФОРМ БЕЗРОБІТТЯ**

Кваліфікаційна робота магістра

Виконала: студентка 2-го курсу

гр. ЕЕ-61

Спеціальність 051 «Економіка»

ОПП «Економіка та економічна політика»

Віолетта КЛІМАШЕВСЬКА

Науковий керівник:

доцент з во кафедри економічної теорії

та економічних методів управління,

кандидат економічних наук, доцент

Наталя КОРОВІНА

Рецензент:

к.е.н., доцента,

доцент закладу вищої освіти

кафедри економіки та менеджменту

Світлана БАБИЧ

Харків – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Економічний факультет
Кафедра економічної теорії та економічних методів управління

Рівень вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень) магістр
Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки
Спеціальність 051 «Економіка»
Освітньо-професійна програма «Економіка та економічна політика»

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. завідувача кафедри

_____ А.А. Гриценко

30. 06.2024 р.

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА

_____ Клімашевська Віолетта Олександрівна

(прізвище, ім'я, по батькові студента)

1. Тема роботи «Напрями реформування господарської системи для зменшення прояву сучасних форм безробіття»

керівник роботи _____ Коровіна Наталя Валентинівна, к.е.н., доцент,
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету від “12” вересня 2024 року №2101-5/2827

2. Строк подання студентом роботи 2.12.2024

3. Перелік питань, які потрібно розробити

- 1) розкрити сутність безробіття як соціально-економічного явища та виявити причини, фактори та наслідки безробіття;
- 2) виокремити сучасні форми безробіття;

- 3) здійснити кількісний аналіз даних про ринок праці в Україні, виявити сучасні тенденції;
- 4) охарактеризувати державну політику зайнятості в Україні та запропонувати можливі напрями реформування господарської системи для боротьби з безробіттям в Україні.

4. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи
1	Узгодження змісту кваліфікаційної роботи
2	Підготовка першого розділу кваліфікаційної роботи
3	Підготовка доповіді на наукову конференцію з викладенням основних результатів кваліфікаційного дослідження
4	Доопрацювання першого розділу згідно з рекомендаціями науково керівника. Написання другого розділу кваліфікаційної роботи
5	Доопрацювання другого розділу згідно з рекомендаціями науково керівника. Написання третього розділу кваліфікаційної роботи
6	Доопрацювання третього розділу згідно з рекомендаціями науково керівника.
7	Написання вступу, висновків кваліфікаційної роботи. Оформлення списку літератури.
8	Подання кваліфікаційної роботи на кафедру економічної теорії та економічних методів управління.

5. Дата видачі завдання - 30.06.2024 р.

Студент

підпис

Віолетта КЛИМШЕВСЬКА

ім'я, ПРИЗВИЩЕ

Керівник роботи

підпис

Наталя КОРОВІНА

ім'я, ПРИЗВИЩЕ

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ БЕЗРОБІТТЯ.....	8
1.1. Сутність безробіття як соціально-економічного явища	8
1.2. Причини, фактори, наслідки безробіття.....	15
Висновки до розділу 1	25
РОЗДІЛ 2 АКТУАЛЬНІ ФОРМИ БЕЗРОБІТТЯ І АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ ЗАЙНЯТОСТІ В УКРАЇНІ	26
2.1. Сучасні форми та види безробіття.....	26
2.2. Аналіз показників зайнятості і безробіття в Україні	34
Висновки до розділу 2.....	44
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПОЛІТИКИ ПОДОЛАННЯ СУЧАСНИХ ФОРМ БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ	46
3.1. Сучасний стан державної політики зайнятості в Україні в світлі військового стану	46
3.2. Можливі напрями реформування господарської системи для боротьби з безробіттям в Україні	55
Висновки до розділу 3.....	63
ВИСНОВКИ	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	69
ДОДАТКИ	81

ВСТУП

Актуальність теми. Актуальність теми безробіття в Україні зростає в умовах сучасних економічних та соціальних викликів. Ситуація на ринку праці характеризується зростаючими темпами безробіття, яке стало результатом множини факторів: економічної нестабільності, військових конфліктів, глобалізаційних процесів і технологічних змін. За останні роки безробіття стало не лише економічною проблемою, але й серйозним соціальним викликом, що впливає на добробут населення, рівень життя, соціальну згуртованість і політичну стабільність.

Сучасні форми безробіття вимагають адаптації наявних механізмів державного регулювання. Державна політика в сфері зайнятості має бути спрямована не лише на підтримку безробітних, але й на активне залучення населення до економічної діяльності через навчання, перекваліфікацію та сприяння підприємництву. В Україні існує нагальна потреба у впровадженні нових інноваційних рішень, що дозволять зменшити рівень безробіття, зокрема через розвиток соціальних підприємств та зниження дискримінації вразливих верств населення на ринку праці.

Актуальність дослідження також полягає в необхідності вивчення впливу державної політики зайнятості в умовах військового стану. Військовий конфлікт суттєво ускладнює реалізацію стандартних механізмів забезпечення зайнятості, вимагаючи адаптації підходів, які враховують специфіку ситуації, пов'язаної з переміщенням населення, мобілізаційними заходами та економічною руйнацією в окремих регіонах.

Таким чином, реформування господарської системи для зменшення проявів безробіття є надзвичайно важливим завданням. Сучасні тенденції в економіці, потреба в нових підходах до управління ринком праці та роль держави в цих процесах формують необхідність детального аналізу проблеми та пошуку ефективних рішень. Актуальність дослідження підкреслюється необхідністю формування цілісної стратегії, яка б включала не лише соціальні,

але й економічні аспекти, здатні забезпечити стійкий розвиток ринку праці в Україні. Результати дослідження можуть бути використані для оптимізації існуючих державних програм, враховуючи експертну думку суміжних галузей.

Мета дослідження полягає у визначенні основних напрямів реформування господарської системи України з метою зменшення проявів сучасних форм безробіття на основі їх аналізу.

Завдання дослідження. Завдання дослідження, які поставлені та вирішені:

- розкрити сутність безробіття як соціально-економічного явища;
- виявити причини, фактори та наслідки безробіття;
- виокремити сучасні форми безробіття;
- здійснити кількісний аналіз даних про ринок праці в Україні, визначити тенденції та зміни у рівні безробіття;
- охарактеризувати державну політику зайнятості в Україні в світлі військового стану;
- запропонувати можливі напрями реформування господарської системи для боротьби з безробіттям в Україні.

Об'єкт дослідження - ринок праці в Україні.

Предмет дослідження - механізми державного регулювання зайнятості та їх вплив на рівень безробіття.

Методи дослідження. В даній роботі використовувався метод структурного аналізу для узагальнення причин, факторів та наслідків безробіття; історичний аналіз у визначенні передумов безробіття як економічного явища; метод структурного аналізу, графоаналітичний метод для висвітлення особливостей структури і динаміки ринку праці в Україні; метод системного аналізу при аналізі сучасного стану державної політики в сфері зайнятості, метод статистичного та економічного аналізу при визначенні тенденцій ринку праці в Україні та можливих напрямів реформування господарської системи.

Ступінь наукової вивченості. Джерелами дослідження виступають наукові статті та роботи, професійна література, статі з наукових конференцій. Дослідженням даного питання займалися Фединець Н., Миронов Ю., Гонська М., Попов С., Гоць А., Семенова К., Небава М., Константюк Н., Мочерний С., Бенес І., Біленко О., Горбань С., Пархоменко Я., Коваленко Я., підберезня В., Торшин Є., Юрій С., Буян І., Черниш Т., Власенко О., Васильцова М., Ярорва Л., Лібанова Е., Блага В., Благой В., Ковач В., Штцндер І., Судаков М., Лісогор Л., Баранов С., Іванченко А., Ситник Й., Рогуцька І., Iham A., Chloe Driver.

Апробація роботи. В рамках даного дослідження була прийняття до публікації стаття на тему «Тенденції ринку праці в Україні в умовах військового стану» в журналі «Бізнес Інформ» №10_2024.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота бакалавра складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел, який нараховує 85 найменувань. Робота містить 12 рисунків та 1 Додаток. Загальний обсяг роботи становить 81 сторінка.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ БЕЗРОБІТТЯ

1.1. Сутність безробіття як соціально-економічного явища

Безробіття є однією з найважливіших проблем сучасного суспільства, яка зачіпає як економічні, так і соціальні аспекти життя. Це явище відображає глибокі процеси, що відбуваються в економіці, та впливає на добробут населення, рівень соціальної стабільності й загальний розвиток суспільства. Аналіз сутності безробіття як соціально-економічного явища дозволяє зрозуміти його причини, наслідки та знайти ефективні шляхи вирішення цієї проблеми.

Відповідно до Закону України про зайнятість населення безробіття – це соціально-економічне явище, за якого частина осіб не має змоги реалізувати своє право на працю та отримання заробітної плати (винагороди) як джерела існування [1]. За методологією Міжнародної організації праці (МОП) безробітні – це особи, які не мають роботи, активно її шукають і готові приступити до неї впродовж наступних двох тижнів [2].

Рівень безробіття – відношення кількості безробітних віком 15 років і старше до робочої сили зазначеного віку чи відповідної соціально-демографічної групи [2]. Цей показник є ключовим індикатором економічного стану країни, оскільки впливає на доходи населення, споживчий попит і загальну соціальну стабільність.

Ціна робочої сили є вагомим фактором, який впливає на ринок праці. Вона визначається вартістю життєвих засобів, необхідних для відтворення праці, тобто витратами на забезпечення базових потреб працівника і його сім'ї. Це включає витрати на їжу, житло, освіту, медичне обслуговування, відпочинок та інші аспекти життя. Таким чином, вартість робочої сили формується на основі того, скільки потрібно для забезпечення нормального рівня життя працівника і його родини [3].

Залежність між кількістю робочого часу, яку працівники готові запропонувати, і рівнем заробітної плати демонструє крива пропозиції праці (Рис.1.1). Вона показує, як змінюється обсяг пропонованої праці залежно від зростання або зниження зарплат.

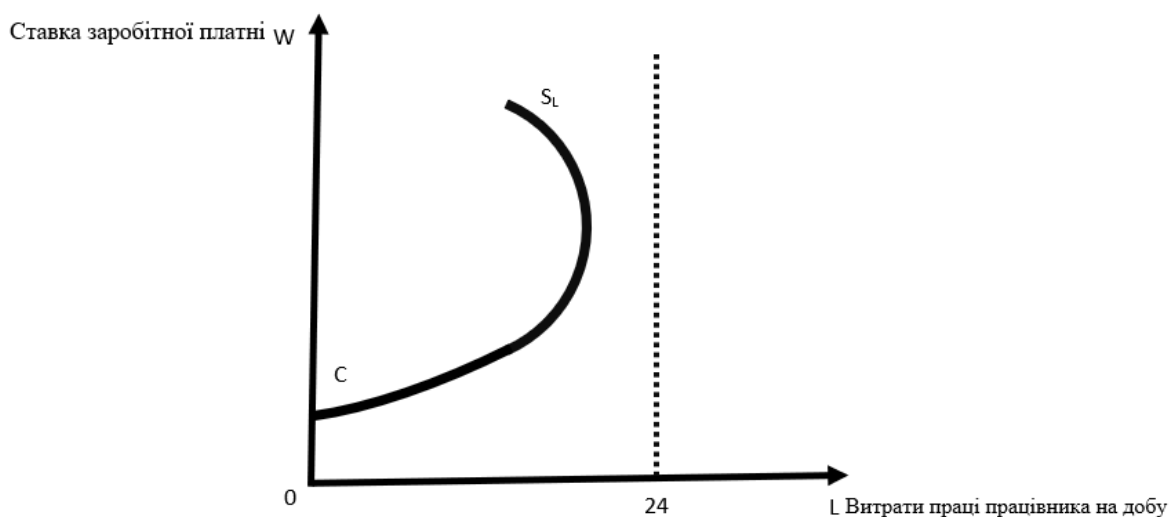

Рис.1.1. Крива пропозиції праці [4]

Зростаюча частина кривої демонструє, що на низьких рівнях зарплат працівники зазвичай готові пропонувати більше годин праці, оскільки їхні базові потреби потребують забезпечення. Зворотний нахил (зниження) демонструє, що на високих рівнях зарплат люди можуть зменшувати обсяг праці, оскільки досягають задоволення своїх потреб і починають цінувати вільний час більше. Крива пропозиції праці використовується для аналізу поведінки працівників на ринку праці, оцінки впливу політики зарплат та соціальних програм, визначення оптимальної заробітної плати для залучення робочої сили [4, с.128-129].

Механізм ринку праці функціонує на основі принципів, що дозволяють узгоджувати інтереси різних груп, зокрема працедавців і осіб, які шукають роботу. Це досягається через взаємодію попиту і пропозиції на працю, яка залежить від економічної та соціально-політичної ситуації, зміни цін на робочу силу (заробітних плат) та реальних доходів населення [3].

Попит на працю з боку роботодавців та рівень зайнятості зростають, коли реальна заробітна плата зменшується. Це відбувається тому, що

зниження зарплат робить працівників більш доступними для роботодавців. Водночас, пропозиція праці збільшується при зростанні реальної заробітної плати, оскільки високі заробітки приваблюють більше людей до ринку праці. Якщо реальна заробітна плата перевищує рівноважний рівень, виникає безробіття, оскільки кількість людей, які хочуть працювати за такою зарплатнею, перевищує кількість вакансій. У разі, коли заробітна плата нижча за рівноважний рівень, спостерігається дефіцит працівників, оскільки пропозиція праці менша за попит [3].

Ставлення до безробіття змінювалося протягом історії, від сприйняття його як великої соціальної та економічної проблеми, з якою потрібно боротися, до розуміння його як короткострокового явища, що не має негативних наслідків для добробуту держави.

Відповідно до історичного періоду безробітних сприймали по-різному. Їх намагалися покарати або примусити працювати, застосовуючи жорстокі методи. З поступовим розвитком економіки безробітних підтримували матеріально, що в свою чергу призводило до зростання рівня безробіття, оскільки така допомога знижувала стимул до пошуку роботи. Ці різноманітні підходи до боротьби з безробіттям відображають складність і багатогранність цього явища, а також різні соціальні і економічні умови в різні історичні періоди.

За часів античності безробіття серед вільних громадян спричиняли два основні фактори: зміна суспільних потреб та праця рабів. Економічний розвиток міст-держав змінював попит на різні види праці. Це означало, що певні професії ставали менш потрібними, а отже, частина вільних громадян залишалася без роботи. Широке застосування рабської праці призводило до зниження рівня оплати праці вільних громадян. Раби виконували багато роботи, яку могли б робити вільні громадяни, і через це конкуренція на ринку праці зростала, а заробітна плата падала [5].

Ці фактори викликали масові протести серед вільних громадян, що змушувало держави вживати заходів для зниження рівня безробіття. Одним з

таких заходів було завоювання нових територій, що створювало нові робочі місця. Іншим способом було будівництво громадських споруд та інфраструктури, що також допомагало забезпечити роботою вільних громадян і знизити соціальну напругу [5].

Перші закони, що регулювали життя безробітних, з'явилися в XVI столітті в Англії. У XVII столітті почалися спроби змусити безробітних працювати. Для цього створювалися робітні доми, мешканці яких виконували певні роботи в обмін на харчування і матеріальну допомогу. Умови в цих домах були суворими, з чіткими правилами і дисципліною, і часто мешканці піддавалися покаранням за порушення статуту [5].

Перша біржа праці була створена у Франції в 1639 році. У XIX столітті, з розвитком промислових країн, біржі праці стали широко використовуватися для боротьби з безробіттям. Ці установи надавали послуги з пошуку роботи та працевлаштування. На початку XX століття біржі праці існували переважно на рівні міст і забезпечували посередництво між роботодавцями та працівниками, допомагаючи зменшити безробіття і покращити умови зайнятості [6].

Безробіття є складним і багатогранним явищем, яке по-різному трактувалося різними економічними школами протягом історії. Різні підходи до аналізу безробіття відображають різні економічні, соціальні та політичні умови того часу, а також впливають на формування політик та заходів щодо боротьби з безробіттям. Щоб краще зрозуміти сутність безробіття і різноманітність підходів до його вирішення, розглянемо концепції безробіття у різних економічних школах.

Класична теорія безробіття ґрунтується на уявленні, що ринок праці є цілком конкурентним і здатен самостійно урівноважувати попит на працю та її пропозицію. Відповідно до цієї теорії, безробіття або неповна зайнятість можуть бути лише тимчасовими явищами, що тривають короткий період, зазвичай до трьох років. Класики вважали, що ринковий механізм, за відсутності зовнішніх втручань, здатен самостійно досягти рівноваги, де всі, хто хоче працювати за ринковою заробітною платою, можуть знайти роботу.

Проте, коли безробіття стає тривалим, класики вбачають причину цього у зовнішньому втручанні в ринкову систему, наприклад, з боку профспілок або держави. Таке втручання зазвичай призводить до підвищення заробітної плати вище рівноважного рівня, що обмежує гнучкість заробітної плати як ринкового регулятора. Це може викликати дисбаланс на ринку праці, коли пропозиція праці перевищує попит, що й призводить до тривалого безробіття [7].

Томас Мальтус пов'язав безробіття з надто швидким зростанням населення, яке перевищує можливості збільшення кількості засобів для існування. Мальтус вважав, що це явище зумовлене біологічним законом, притаманним усім живим істотам, які розмножуються швидше, ніж зростає кількість ресурсів для їхнього існування. Ця теорія, з певними модифікаціями, зберігає актуальність і сьогодні. Мальтус і його послідовники, неомальтузіанці, пропонували такі засоби усунення безробіття, як війни, епідемії та свідоме обмеження народжуваності.

Марксистська теорія безробіття стверджує, що причиною безробіття, як і циклічних економічних криз, є сама капіталістична система виробництва, що ґрунтується на приватній власності на засоби виробництва. Карл Маркс вважав, що у гонитві за прибутками капіталісти (власники підприємств) змінюють структуру функціонуючого капіталу, вкладаючи дедалі більшу частку коштів у придбання засобів праці (нових споруд, машин, устаткування) і меншу - у найм робочої сили. Цей процес, згідно з Марксом, веде до зменшення потреби в робочій силі та, як наслідок, до зростання рівня безробіття. Водночас концентрація капіталу та розвиток техніки збільшують продуктивність праці, але зменшують загальну кількість робочих місць. Цей структурний дисбаланс призводить до ситуації, коли значна частина населення залишається без роботи, що, у свою чергу, породжує економічні та соціальні проблеми. Таким чином, марксистська теорія бачить безробіття як неминучий результат капіталістичної системи, що періодично призводить до

надвиробництва та економічних криз, посилюючи соціальну нерівність і конфлікти [7].

Кейнсіанська теорія безробіття пояснює безробіття недостатністю ефективного сукупного попиту. У полеміці з класичними економістами Джон Мейнард Кейнс наводив кілька аргументів:

- Теоретичне зниження заробітної плати. Хоча теоретично зниження заробітної плати, що перевищує рівноважний рівень на конкурентному ринку, може підвищити зайнятість, на практиці реалізувати це дуже складно. Кейнс підкреслював, що досягнення такого зниження заробітної плати є малоймовірним через соціальні, політичні та економічні перепони;

- Заробітна плата як витрата і дохід. Заробітна плата є не лише елементом витрат для підприємств, але й джерелом доходів для працівників і їхніх сімей. Тому зниження заробітної плати призведе до скорочення споживчого попиту, що, своєю чергою, викличе скорочення виробництва і зайнятості;

- Попит на працю та споживчий попит. Попит на працю як виробничий ресурс визначається споживчим попитом. Тому замість обмеження споживчого попиту його слід заохочувати, наприклад, зниженням податкових і кредитних ставок. Це стимулює витрати домогосподарств, збільшує сукупний попит і, як наслідок, сприяє зростанню зайнятості.

Кейнсіанська теорія зайнятості отримала високу оцінку наукової спільноти та була використана багатьма країнами як наукова основа для формування системи державного регулювання зайнятості. Вона акцентує увагу на важливості державного втручання в економіку для стимулювання сукупного попиту, що допомагає знижувати рівень безробіття і підтримувати економічну стабільність [7].

Згодом в 1950 роках виникла технологічна теорія безробіття, яка пояснювала його появу технічним прогресом і раптовими змінами у виробництві. Автори цієї теорії вважали, що боротьба з безробіттям повинна включати обмеження технологічного прогресу та його сповільнення. Вони

стверджували, що технічні зміни часто призводять до зменшення кількості робочих місць, що, своєю чергою, підвищує рівень безробіття [8].

Теоретичні засади концепції монетаристів зосереджені на теорії «природного рівня безробіття», розробленій Мілтоном Фрідманом. Згідно з цією теорією, існує певний рівень безробіття, який відповідає реальному стану ринків товарів і праці. Цей рівень враховує недосконалість ринків, витрати на збір інформації про вакансії та витрати мобільності працівників.

Фрідман вважав, що зменшення безробіття до рівня нижче природного може бути досягнуто шляхом усунення перешкод на ринку праці, таких як високі витрати на пошук роботи або бар'єри для мобільності працівників. Натомість, підвищення рівня безробіття може бути результатом введення додаткових бар'єрів або перешкод, які ускладнюють процес працевлаштування. Отже, монетаристи вважають, що ефективне регулювання безробіття можливе через зменшення перешкод і поліпшення функціонування ринку праці [9].

Одним із основних завдань макроекономічної політики є забезпечення високого рівня зайнятості, що є важливим аспектом як з погляду позитивної, так і нормативної економічної теорії. З точки зору позитивної економічної теорії, збільшення кількості робочих місць веде до створення більшої кількості суспільного продукту і значного підвищення рівня матеріального добробуту. Коли економічна система не використовує в повному обсязі доступні трудові ресурси, вона не досягає свого потенціалу виробництва. Внаслідок безробіття може бути втрачено значну частину можливого суспільного продукту, що інколи досягає великих масштабів.

З іншого боку, нормативна економічна теорія підкреслює, що витрати безробіття мають більш серйозне значення, ніж просто недоотриманий суспільний продукт. Нормативний підхід враховує збитки, які безробіття завдає життєвим інтересам людей і суспільству загалом. Це включає психологічні травми, розірвання сімей, збільшення рівня злочинності та

зростання захворюваності. Ці соціальні витрати часто значно перевищують економічні втрати, пов'язані з недоотриманим продуктом [10].

Таким чином, забезпечення високого рівня зайнятості є важливим не лише для економічного розвитку, але й для соціальної стабільності та добробуту суспільства в цілому. Безробіття є значним соціально-економічним явищем, яке суттєво впливає на ринок праці. Від його рівня залежать не тільки економічні показники країни, але й соціальна стабільність, добробут населення та загальний рівень розвитку суспільства. В свою чергу ринок праці є однією з основних складових економічної системи, і його функціонування має значний вплив на загальний стан економіки країни. Ефективність цього ринку безпосередньо впливає на багато аспектів економічного життя.

1.2. Причини, фактори, наслідки безробіття

Безробіття – це одна з найгостріших соціально-економічних проблем сучасного суспільства, яка потребує всебічного аналізу та комплексного підходу до її вирішення. Відсутність роботи негативно впливає не лише на індивідуальний добробут, але й на економічний розвиток країни, соціальну стабільність і рівень життя населення. Глибоке розуміння причин цієї проблеми є ключовим для розробки ефективних заходів, спрямованих на зменшення рівня безробіття та підтримку стабільного економічного розвитку.

Для того щоб пояснити причини безробіття, важливо зрозуміти процеси нагромадження капіталу і їх вплив на ринок праці. Нагромадження капіталу є позитивним для підприємців, оскільки веде до зростання майбутніх прибутків. Однак на найманих робітників цей процес впливає негативно, адже він може знижувати рівень зайнятості.

Нагромадження капіталу завжди супроводжується науково-технічним прогресом (НТП). Внаслідок технічного прогресу відносна потреба в робочій силі зменшується. Додатковий капітал, створений у процесі нагромадження, притягує все менше робітників у порівнянні зі своєю величиною. Це призводить до виникнення надлишку робочої сили, що формує так звану

промислову резервну армію праці, тобто безробіття. Утворення та зростання промислової резервної армії праці є специфічним законом народонаселення в ринковій економіці, що базується на приватній власності на засоби виробництва. Отже, першою причиною безробіття є впровадження нових технологій внаслідок нагромадження капіталу або структурних зрушень в економіці [11, с. 24]. Впровадження нових технологій і автоматизація виробництв зменшують потребу в людській праці, що призводить до скорочення робочих місць у певних секторах. Наприклад, автоматичні конвеєри та роботи в промисловості можуть замінити робітників.

Другою причиною безробіття є зниження темпів економічного розвитку. Коли економіка зростає повільніше, зменшуються обсяги виробництва, кількість нових робочих місць, що може призвести до порушення балансу між числом шукачів роботи і наявними вакансіями, ускладнюючи ситуацію на ринку праці. Крім цього, додаткові труднощі виникають через жорсткість заробітної плати, коли через економічну нестабільність є потреба у зниженні рівні заробітної плати, яка фіксується договором та не може бути зменшена [12].

Ситуацію коли заробітна плата не може гнучко змінюватись у відповідь на економічні коливання демонструє модель жорсткої заробітної плати. У багатьох випадках зарплати фіксуються через трудові контракти, колективні угоди або закони про мінімальну заробітну плату. Це означає, що навіть коли попит на робочу силу падає, зарплати залишаються на стабільному рівні. У таких умовах роботодавці могли б знижувати зарплати, щоб скоротити витрати і зберегти робочі місця. Проте через жорсткість заробітної плати це часто неможливо. В результаті роботодавці змушені скорочувати робочі місця, що призводить до збільшення рівня безробіття.

«Жорсткість» заробітної плати призводить до того, що люди просто «очікують» можливості отримати роботу, сподіваючись на зростання заробітної плати або покращення умов на ринку праці, що в свою чергу призводить до незаповнених вакансій і відносної недостатності робочих місць [13].

В результаті економічної нестабільності виникає інфляція, що також має вплив на ринок праці. По-перше, зростання цін веде до зниження реальних доходів населення. Якщо заробітні плати не встигають за темпами інфляції, купівельна спроможність людей зменшується. По-друге, зниження попиту на товари і послуги призводить до зменшення потреби в робочій силі. Як наслідок, зростає пропозиція робочої сили при зменшенні попиту на неї, що призводить до підвищення рівня безробіття [12].

Взаємозв'язок між рівнем інфляції та рівнем безробіття демонструє Крива Філіпса, проте в короткостроковій перспективі (Рис.1.2). Вона показує, що зниження безробіття може супроводжуватися зростанням інфляції і навпаки. Однак ця модель має обмеження і не підходить для оцінки довгострокових змін у економіці.

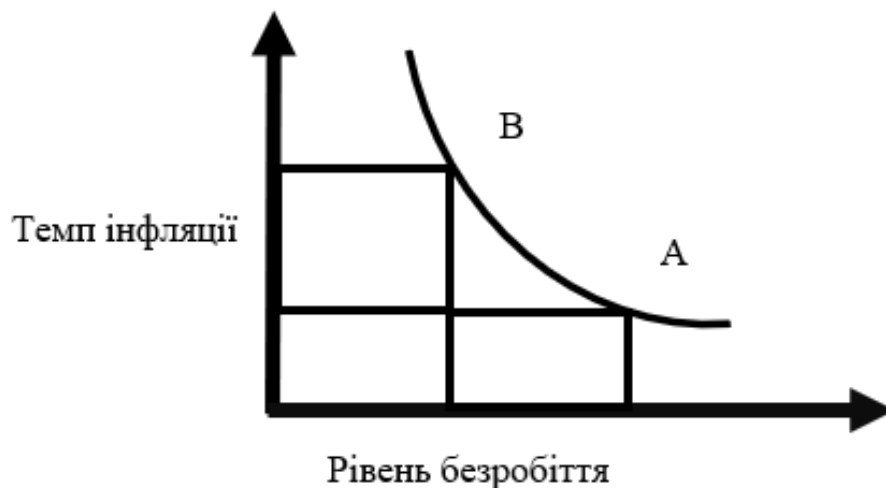

Рис.1.2. Крива Філіпса [13]

У короткостроковій перспективі економічна політика, що стимулює сукупний попит (наприклад, через збільшення державних витрат або зростання грошової маси), може ефективно знижувати безробіття. Проте, цей ефект буде тимчасовим, оскільки з часом економічні агенти адаптуються до нових умов. Зокрема, коли попит зростає і ціни підвищуються, люди можуть почати очікувати подальшого зростання цін і вимагати підвищення номінальних зарплат. Це може призвести до того, що збільшення попиту вже

не матиме такого ж впливу на рівень безробіття, оскільки ціни на товари і послуги будуть вищими.

Підвищення сукупного попиту може стимулювати економічне зростання, розширення виробництва і збільшення зайнятості в короткостроковій перспективі. Проте, з часом зростання цін і зміна інфляційних очікувань можуть нейтралізувати ці позитивні ефекти. Тому, для досягнення стійкого зниження безробіття необхідно враховувати довгострокові зміни і адаптацію економічних агентів [13].

Однією з причин безробіття є низький рівень освіти, оскільки існує очевидний зв'язок між рівнем освіти і рівнем безробіття. Особи з високим рівнем освіти зазвичай мають нижчий рівень безробіття, ніж ті, хто має менше освіти. Наприклад, працівники, які здобули вищу освіту, зазвичай легше знаходять роботу і менше схильні до безробіття. Це пов'язано з тим, що висококваліфіковані працівники мають більшу конкурентоспроможність на ринку праці і можуть займати більш спеціалізовані та оплачувані посади.

З іншого боку, ті, хто не має вищої освіти, часто стикаються з більш високими рівнями безробіття. Це може бути наслідком того, що їхні навички та знання не відповідають вимогам сучасного ринку праці, який постійно змінюється і потребує все більше кваліфікованих працівників. Наприклад, у країнах ОЕСР особи з вищою освітою отримують доходи на 60% вищі, ніж ті, хто не має вищої освіти. Це свідчить про те, що інвестиції в освіту можуть значно підвищити економічний добробут і знизити ризики безробіття [14].

Невідповідність між очікуваннями роботодавців і кваліфікацією чи досвідом кандидатів може призвести до того, що на ринку існує безліч вакансій, але не вистачає відповідних кандидатів для їх заповнення. Цю відносність демонструє крива Бевериджа (Рис.1.3). Вона ілюструє взаємозв'язок між рівнем безробіття (U) і кількістю відкритих вакансій (V) в економіці.

Рис.1.3. Крива Беверіджа [15]

Якщо безробіття зростає, це може означати, що є проблема з відповідністю між навичками людей і вимогами робочих місць, які є на ринку. Можливо, люди шукають роботу в сферах, де є небагато вакансій, або навпаки, компанії не можуть знайти працівників з необхідними навичками. Крім того, крива Бевериджа показує, що високе безробіття може бути пов'язане з тривалістю пошуку роботи. Коли рівень безробіття високий, процес пошуку роботи може бути довгим і важким, і кількість вакансій, які залишаються незаповненими, може зростати [15].

Важливо зрозуміти, що таке явище як безробіття, є результатом впливу багатьох факторів, які взаємодіють між собою у складний і часто непередбачуваний спосіб. Для повного розуміння природи безробіття та пошуку ефективних рішень, необхідно розглянути різноманітні фактори, що спричиняють цю проблему.

Мобільність робочої сили, або здатність працівників змінювати місце роботи, географічне розташування чи професію, має значний вплив на рівень безробіття. Якщо працівники можуть легко переїжджати в регіони з більшою кількістю робочих місць, це допомагає знизити рівень безробіття в регіонах з надлишком робочої сили. Висока географічна мобільність дозволяє ефективніше розподіляти робочу силу по всій країні. Здатність працівників змінювати професію чи сферу діяльності допомагає зменшити структурне

безробіття, яке виникає, коли є невідповідність між навичками працівників і потребами ринку праці. Підвищення професійної мобільності через навчання та перепідготовку допомагає працівникам швидше знаходити нову роботу [16].

Незалежно від рівня розвитку економіки завжди просліджується таке явище як дискримінація на ринку праці. Воно полягає у небажанні роботодавців наймати представників певних груп (наприклад, за національною, расовою, гендерною, віковою ознакою) або у зниженні заробітної плати для цих груп у порівнянні з іншими працівниками [17].

Дискримінація на ринку праці негативно впливає на зайнятість та регулювання її рівня, уповільнюючи процес працевлаштування жінок, молоді, осіб передпенсійного віку та інших категорій населення. Нині дискримінація при працевлаштуванні осіб передпенсійного віку та жінок часто залишається поза увагою суспільства. Попри зростання руху за гендерну рівність, ставлення роботодавців до жінок залишається неоднозначним. Під час відбору кандидатів на різні посади роботодавці часто надають перевагу чоловікам [18].

Демографічні процеси в країні мають складний вплив на формування та функціонування ринку праці та соціально-трудових відносин, визначаючи багато аспектів його специфіки. Вони є одним із численних факторів, що впливають на ринок праці. Чисельність населення є важливим індикатором розвитку ринку, оскільки населення є основним споживачем товарів та послуг.

Збільшення чисельності населення може призвести до зростання пропозиції робочої сили. Якщо економіка не може створити достатню кількість нових робочих місць, рівень безробіття зростає. Навпаки, зменшення чисельності населення може знизити пропозицію робочої сили, потенційно знижуючи рівень безробіття.

Вікова структура населення впливає на ринок праці, оскільки різні вікові групи мають різні рівні участі в робочій силі. Наприклад, високий відсоток молоді може призвести до зростання рівня безробіття серед молодих людей, оскільки вони часто стикаються з труднощами при вході на ринок праці через

дискримінацію. Аналогічно, зростання частки літніх працівників може вплинути на рівень безробіття, якщо ці працівники залишають ринок праці через пенсію або інші причини [19].

Країни, що перебувають у стані війни, стикаються з серйозними проблемами на ринку праці, які виникають через ослаблення державних інститутів і руйнування матеріальних, людських та соціальних ресурсів. В умовах конфлікту організація соціально-економічних процесів змінюється суттєво.

Стабілізація економічної ситуації стає складним завданням, що призводить до значного дисбалансу на ринку праці. Основні проблеми включають: неможливість ефективно контролювати попит і пропозицію робочої сили; дефіцит фахівців у деяких галузях і регіонах через їхню міграцію в пошуках безпеки; масовий виїзд кадрів за кордон; зменшення кількості вакансій через економічні труднощі, спричинені війною [19].

Ще однією причиною руйнування матеріальних ресурсів і як результат фактором безробіття є стихійні лиха. Стихійні лиха, такі як землетруси, повені або урагани, можуть зруйнувати підприємства, фабрики та інші об'єкти інфраструктури, що призводить до втрати робочих місць для численних працівників. Знищення або пошкодження виробничих потужностей може призвести до зупинки або скорочення виробництва. Це може викликати тимчасове або тривале зменшення потреби в працівниках [20].

На ринок праці впливають сезонні коливання, які спричиняють зміни у попиті на робочу силу протягом року. У галузях, таких як сільське господарство, туризм і будівництво, часто спостерігаються сезонні коливання зайнятості, які викликані змінами погодних умов, уподобаннями споживачів та іншими факторами. Ці зміни можуть суттєво впливати на потребу в робочій силі протягом року [21].

Безробіття є серйозною проблемою, яка впливає на всі групи населення і негативно відображається на їхньому добробуті та умовах життя. Його

зростання має широкий спектр негативних наслідків як у економічному, так і у соціальному контексті.

Е. Долан і Д. Ліндсей вказують на те, що безробіття веде до неповного використання виробничих потужностей, що, своєю чергою, викликає значні втрати у виробництві валового внутрішнього продукту та національного доходу. Науковці підкреслюють, що економічна система, яка не залучає всі доступні ресурси робочої сили, не може досягти максимального рівня своєї продуктивності [5].

Закон Оукена дозволяє оцінити ступінь недовикористання виробничих ресурсів у кількісному вимірі. Цей закон відображає емпірично встановлену зворотну залежність між рівнем безробіття та обсягом валового внутрішнього продукту (ВВП). Відповідно до цього закону, зниження безробіття на 1% призводить до збільшення ВВП на 2-4%. Це означає, що існує обернений зв'язок між рівнем безробіття та економічним виробництвом.

Закон Оукена базується на принципі обмеженості робочої сили. Коли рівень безробіття низький, більшість працездатного населення бере участь в економічній діяльності, що дозволяє економіці працювати на повну потужність. Це призводить до зростання обсягу виробництва і підвищення ВВП. Навпаки, коли рівень безробіття збільшується, більше людей залишається без роботи, що обмежує здатність підприємств використовувати всі свої виробничі можливості через знижений попит. Як наслідок, виробництво скорочується, що негативно впливає на ВВП і економічне зростання [22].

Безробіття має значний вплив на державні фінанси, як через зменшення податкових надходжень, так і через збільшення витрат на допомогу безробітним. Коли люди втрачають роботу, їх доходи зменшуються, що, у свою чергу, веде до зменшення надходжень від податків на доходи. Державний бюджет залежить від податків, що сплачуються працівниками та підприємствами, і коли ці надходження зменшуються через високий рівень безробіття, уряд втрачає важливе джерело фінансування для своїх програм і

послуг. У країнах з системою соціального забезпечення держава зазвичай надає допомогу тим, хто втратив роботу. Це може включати виплати по безробіттю, соціальні допомоги та інші види фінансової підтримки. Зі зростанням кількості безробітних зростають і витрати держави на ці виплати. Це створює додатковий фінансовий тиск на бюджет і призводить до необхідності перегляду витрат або збільшення державного боргу [23].

Безробіття є складним явищем, яке впливає не лише на економічні показники, а й має значний соціальний вимір. Безробіття веде до змін у соціальних структурах, впливаючи на моральний стан індивідів, їхні стосунки в родині та навіть на взаємодію в суспільстві в цілому. Серед найважливіших негативних соціальних наслідків безробіття слід виділити наступні [24]:

- Безробіття послаблює вимоги профспілок щодо підвищення заробітної плати, що грає на руку інтересам підприємців;
- Довготривале безробіття призводить до втрати працівником своєї кваліфікації, а процес отримання нових навичок і адаптації до змінених умов праці може бути для нього складним і болісним;
- Безробіття знижує рівень життя, який був досягнутий раніше. Допомога по безробіттю завжди менша, ніж заробітна плата, і має тимчасовий характер. Зростання безробіття зменшує купівельну спроможність, інвестиційний попит та обсяги заощаджень у населення;
- Внаслідок безробіття збільшується кількість злочинів пов'язаних з крадіжками;
- Безробіття призводить до зростання кількості випадків самогубств через бідність та колекторський тиск.

Безробіття чинить глибокий вплив на психоемоційний стан як індивідуума, так і на функціонування домогосподарства в цілому. У довгостроковій перспективі цей негативний вплив може викликати зміни в патернах виховання дітей, впливаючи на їхні майбутні життєві установки та ставлення до освіти. В умовах тривалого безробіття батьки можуть втратити здатність надавати дітям належну підтримку й мотивацію, що в свою чергу

може знизити їхній інтерес до навчання та прагнення до саморозвитку. Таким чином, безробіття створює не лише економічні, але й міжпоколінні соціальні ризики, підриваючи фундаментальні засади розвитку майбутніх поколінь. Незважаючи на негативні наслідки безробіття, можна виділити і деякі позитивні аспекти [23]:

1. Безробіття є важливою умовою для нормального функціонування економіки, оскільки створює резерв робочої сили;
2. Безробіття сприяє перерозподілу робочої сили в ті сфери діяльності, які є найбільш необхідними для споживачів;
3. Роботодавці мають можливість підібрати висококваліфікованих спеціалістів;
4. Безробіття стимулює працівників до підвищення своїх професійних навичок і вмінь.
5. Безробітна людина може більше часу приділяти родині та вихованню дітей, отримуючи при цьому допомогу по безробіттю.

Безробіття, хоч і традиційно розглядається як негативне соціально-економічне явище, в певних контекстах може супроводжуватися позитивними ефектами. Зокрема, на індивідуальному рівні цей стан часто спонукає людей до самовдосконалення, стимулюючи пошук нових знань, професійної перепідготовки чи адаптації до нових умов ринку. Також воно здатне стати каталізатором для розвитку підприємницької активності, оскільки втрата стабільної роботи нерідко змушує людей розглядати альтернативні шляхи заробітку, зокрема створення власного бізнесу. На макроекономічному рівні тимчасове безробіття може знижувати інфляційний тиск через зменшення сукупного попиту, сприяючи стабілізації цін на товари та послуги. Проте, незважаючи на ці потенційно позитивні наслідки, безробіття все ж залишається переважно негативним явищем, оскільки довготривала відсутність роботи призводить до структурних проблем в економіці, зниження рівня життя, соціальної напруженості та маргіналізації окремих верств

населення. Тому, навіть за наявності окремих позитивних аспектів, його загальний вплив на суспільство і економіку важко вважати сприятливим.

Висновки до розділу 1

Безробіття є важливим показником економічної стабільності країни. Високий рівень безробіття часто сигналізує про економічні труднощі, зниження доходів населення та зменшення споживчого попиту. Для подолання наслідків безробіття, важливим є розуміння його причин. Серед причин безробіття в своїй роботі ми відокремлюємо наступні:

- Науково-технічний прогрес, зумовлений нагромадженням капіталу;
- Зниження темпів економічного росту;
- Жорсткість заробітної плати;
- Низький рівень освіти громадян;
- Невідповідність очікуванням щодо рівня заробітної плати та реальної її пропозиції.

Серед факторів впливу на рівень безробіття ми виділяємо наступні:

- Мобільність робочої сили;
- Дискримінація на ринку праці (жінок, молоді, пенсіонерів);
- Демографічні показники;
- Військові дії, стихійні лиха;
- Сезонні коливання.

Хоча безробіття може мати деякі позитивні аспекти, такі як можливість для людей знайти кращу роботу чи переглянути свої кар'єрні цілі, загалом його негативні наслідки переважають. Безробіття призводить до зниження рівня життя, соціальної напруги та економічної нестабільності. Тому його слід вважати негативним економічним явищем, яке потребує системних реформ і заходів, спрямованих на покращення відповідності між пропозицією робочої сили та потребами ринку праці.

РОЗДІЛ 2

АКТУАЛЬНІ ФОРМИ БЕЗРОБІТТЯ І АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ ЗАЙНЯТОСТІ В УКРАЇНІ

2.1. Сучасні форми та види безробіття

Тема безробіття залишається актуальною у будь-який час, але з розвитком технологій та змінами в глобальній економіці вона набуває нових аспектів. Сьогодні форми безробіття значно відрізняються від тих, що були характерні для минулого століття. Автоматизація, цифровізація, розвиток фрілансу та гіг-економіки створюють нові виклики та можливості на ринку праці.

На початкових етапах розвитку капіталізму, зокрема під час промислової революції, з'явилися такі форми безробіття як текуча, прихована і застійна. Текуча форма пов'язана зі швидкими змінами в економіці, прихована – з недовикористанням робочої сили, а застійна – з хронічною відсутністю попиту на певні категорії працівників. Ця класифікація була розроблена у контексті аналізу капіталістичної системи і залишається важливою в історичному контексті дослідження безробіття [25].

На сучасному етапі дослідження ринку праці вчені виділяють більше форм безробіття. З розвитком економіки та технологій з'явилися нові типи безробіття, які відображають різноманітність причин та умов його виникнення. Наприклад, тепер розрізняють структурне, циклічне, фрикційне, сезонне безробіття та інші форми, що дозволяє глибше розуміти складні процеси на ринку праці та ефективніше розробляти стратегії боротьби з цим явищем. Для того, щоб визначити шляхи подолання сучасних форм безробіття, необхідно детально проаналізувати кожну з них [26].

Розрізняють два основних типи безробіття: природне та вимушене. Природне безробіття, у свою чергу, має кілька форм, таких як добровільне та фрикційне.

Добровільне безробіття характеризується тим, що певна частина працівників не готова прийняти пропоновану їм заробітну плату або умови праці. Ці люди могли б приступити до роботи, якби їм була запропонована вища зарплата чи покращені умови праці. Це може включати, наприклад, професіоналів, які шукають роботу тільки на високих посадах з відповідним рівнем оплати, або осіб, які з різних особистих причин вирішують не працювати в даний момент, навіть якщо є можливість знайти роботу за менш вигідними умовами. Добровільне безробіття може бути також пов'язане з певними особистими або соціальними обставинами. Наприклад, це можуть бути студенти, які завершили навчання та ще не почали активний пошук роботи, або люди, які приймають рішення про тимчасову відсутність на ринку праці з метою підвищення кваліфікації, догляду за родичами чи з інших причин [27].

Важливо підкреслити, що добровільне безробіття не є негативним явищем у звичайних економічних умовах, адже воно може бути показником того, що ринок праці пропонує достатньо можливостей, а працівники мають вибір і можуть висувати певні вимоги до умов праці. Проте, у випадках, коли рівень добровільного безробіття є надмірно високим, це може вказувати на проблеми в ринку праці або економічні нестабільності, які потребують уваги з боку політиків і економістів.

Фрикційне безробіття виникає, коли люди змінюють роботу або входять у робочу силу чи виходять з неї. Це природний процес на ринку праці, який сприяє гнучкості та ефективному розподілу робочої сили в економіці. Проте знайти нову роботу не завжди вдається одразу, і це вимагає часу як від працівників, так і від роботодавців, які шукають відповідних кандидатів на вакансії. Тому ті, хто шукає роботу, можуть тимчасово залишатися безробітними.

Причини для пошуку нової роботи можуть бути різноманітними. Деякі люди шукають кращі умови праці або вищу заробітну плату. Інші змінюють роботу через переїзд на нове місце проживання. Іноді причиною можуть бути

конфлікти в колективі або бажання змінити професійне середовище. Кожен із цих факторів може спонукати людину до пошуку нових можливостей на ринку праці.

Цей вид безробіття зазвичай є короткочасним, часто триває менше місяця. Фрикційне безробіття може виникати на будь-якій стадії економічного циклу, і, як структурне безробіття, воно не обов'язково впливає на рівень заробітної плати або інфляцію. Це свідчить про те, що навіть при повній відповідності між попитом на робочу силу та її пропозицією, фрикційне безробіття продовжуватиме існувати. Таким чином, фрикційне безробіття можна визначити як тимчасову незайнятість частини економічно активного населення, яка виникає через пошук більш підходящої роботи [28].

Вимушене безробіття є явищем, при якому особи, які активно шукають роботу і готові працювати за наявних умов, не можуть знайти відповідну зайнятість. Це безробіття виникає через зовнішні економічні фактори або структурні проблеми на ринку праці, які позбавляють людей можливості знайти роботу, що відповідає їхнім навичкам та кваліфікації. До вимушеного відносять: структурне, циклічне, інституціональне [29].

Структурне безробіття є довготривалою формою безробіття, яка виникає внаслідок глибоких змін в економіці, посилених зовнішніми факторами, такими як технологічний прогрес, зростаюча конкуренція та вплив державної політики. Воно виникає через невідповідність між навичками, які мають працівники, та тими, які потрібні на ринку праці, а також через географічне розташування, коли люди не можуть переїхати ближче до регіонів, де є робота. У результаті, хоча вакансії існують, працівники не можуть їх заповнити через відсутність відповідних кваліфікацій або через інші перешкоди.

Структурне безробіття може тривати протягом тривалого часу і потребувати суттєвих змін у політиці або освіті, щоб вирішити проблему. Якщо це явище ігнорувати, воно може підвищити загальний рівень безробіття навіть після економічного відновлення. За останні три десятиліття в Сполучених Штатах було втрачено сотні тисяч добре оплачуваних робочих

місць у виробництві через їх переміщення до країн із дешевшою робочою силою, таких як Китай [30].

Технологічне безробіття є підтипом структурного безробіття і виникає конкретно через технологічні зміни. Це відбувається, коли автоматизація або нові технології замінюють робочі місця, що призводить до того, що працівники втрачають свої робочі місця, оскільки їхні навички більше не відповідають новим умовам. Наприклад, впровадження роботів або програмного забезпечення, яке автоматизує процеси, може призвести до безробіття серед працівників, які виконували ці завдання вручну [31].

Циклічне безробіття виникає, коли рівень зайнятості скорочується через коливання в економіці, такі як рецесії або економічні спади. У періоди економічного зростання або на піку економічного циклу рівень циклічного безробіття зазвичай є низьким, оскільки зростають продажі та доходи, і для задоволення зростаючого попиту бізнеси наймають більше працівників.

Проте під час рецесії ситуація змінюється. Споживчий попит на товари та послуги знижується, що призводить до скорочення виробництва. У результаті підприємства потребують меншої кількості працівників, що спричиняє масові звільнення. Це призводить до того, що кількість безробітних перевищує кількість доступних вакансій на ринку праці, що і є основною ознакою циклічного або вимушеного безробіття [32].

Так, під час економічних криз рівень циклічного безробіття може перевищувати 10%, що робить його однією з найсерйозніших соціально-економічних проблем. Це безробіття може мати значні соціально-політичні наслідки, призводячи до нестабільності та змін у суспільстві. Циклічне безробіття відображає незайнятість частини економічно активного населення, викликану спадом виробництва, що своєю чергою є наслідком зниження сукупного попиту на товари та послуги [33].

Окрім циклічного, існує також сезонне безробіття, яке виникає через те, що деякі види діяльності здійснюються переважно в певні періоди року, тоді як в інші місяці їхня активність знижується. Це безробіття пов'язане з

роботами, які зосереджені в конкретний сезон, наприклад, під час відпусток, літнього періоду або збору врожаю. У ці сезони попит на робочу силу зростає, але в інший час року такі види діяльності значно скорочуються, що призводить до тимчасової втрати роботи для зайнятих у цих сферах працівників. Причиною сезонного безробіття є зосередженість економічної діяльності в певній частині року. Коли роботодавець бачить, що попит на його послуги чи товари знижується, він відповідно скорочує потребу в робочій силі [34].

Конверсійне безробіття виникає внаслідок скорочення чисельності армії та зменшення зайнятості в оборонній промисловості. Це явище може мати різний масштаб - від незначного до значного, залежно від того, наскільки великі зміни відбуваються в оборонному секторі та скільки людей втрачають роботу через ці зміни. Конверсійне безробіття виникає тоді, коли країна зменшує свій оборонний бюджет, скорочує чисельність військових або переорієнтовує оборонну промисловість на виробництво цивільної продукції. Такі зміни можуть призводити до звільнення великої кількості людей, зайнятих у військовій сфері та пов'язаних галузях, оскільки їхні навички стають менш затребуваними [35, с. 411].

Інституціональне безробіття є результатом впливу правових норм та регуляторних механізмів на ринок праці. Наприклад, високі соціальні виплати для безробітних можуть призводити до того, що люди довше шукають роботу, оскільки не мають гострої фінансової необхідності швидко працевлаштуватися. Крім того, високі прогресивні податкові ставки можуть знижувати мотивацію до праці, особливо серед висококваліфікованих фахівців, що також може сприяти зростанню рівня безробіття. Недостатня інформація про наявні вакансії на ринку праці ускладнює процес пошуку роботи, що затягує термін працевлаштування.

Введення високого гарантованого мінімального рівня заробітної плати також впливає на безробіття. Якщо встановлена мінімальна заробітна плата перевищує рівноважну ринкову ставку, роботодавці можуть скорочувати попит на робочу силу, що призводить до зростання безробіття, особливо серед

некваліфікованих працівників, які першими втрачають можливість працевлаштування [29].

Застійне безробіття відзначається тим, що певна частина працездатного населення, яке не має регулярної роботи, забезпечує себе випадковими заробітками або проживає за рахунок нерегулярних джерел доходу. Це явище може включати різні групи людей, такі як надомні робітники, працівники професій, які зникають через науково-технічний прогрес, інваліди або особи, що перебувають у складних соціально-економічних умовах. Застійне безробіття часто характеризується стабільним, але низьким рівнем доходів і відсутністю стабільних можливостей для працевлаштування [29].

За відкритістю і можливістю вивчення безробіття може бути приховане та відкрите. Відкрите безробіття – це форма безробіття, коли люди, які не мають роботи, офіційно реєструються у службі зайнятості як безробітні. Це дозволяє їм отримувати допомогу по безробіттю та інші соціальні виплати, а також брати участь у програмах сприяння зайнятості, таких як навчальні курси або перекваліфікація.

Приховане безробіття, навпаки, стосується тих осіб, які, втративши роботу, припиняють активні спроби знайти нове місце працевлаштування. Це може бути спричинено тривалим безуспішним пошуком роботи, втратою надії на працевлаштування або іншими соціальними та економічними факторами. Такі люди часто не реєструються в службах зайнятості, тому не враховуються в офіційній статистиці безробіття, що робить цю проблему менш видимою, але не менш актуальною [36].

Тривалість безробіття є важливим фактором, що впливає на життя людини та її соціально-економічне становище. Якщо розділити безробіття на види залежно від його тривалості, можна виділити: короткострокове, середньострокове, довготривале.

Найменш небезпечним є короткострокове безробіття (1-3 місяці), як правило, пов'язане з періодом активного пошуку роботи після втрати попереднього місця працевлаштування або завершення навчання. Люди, які

потрапляють у цю категорію, зазвичай ще не відчують серйозних психологічних або фінансових труднощів.

Середньострокове безробіття (3-6 місяців) вже може спричинити певні негативні наслідки, такі як фінансові труднощі, зниження морального духу та зростання тривожності. Люди починають відчувати тиск і невпевненість у своїй здатності знайти роботу. Часто на цьому етапі виникає необхідність в активнішій підтримці з боку держави або близьких.

Тривале безробіття (понад 6 місяців) - найнебезпечніша форма безробіття, яка може призвести до серйозних соціально-економічних і психологічних наслідків. Тривале безробіття сприяє виникненню соціальної напруженості, дискваліфікації робочої сили, а також психічним розладам у безробітних. З кожним місяцем без роботи у людини зростає апатія, втрачається віра у власні сили, і вона може почати звикати до стану бездіяльності [37].

Поширеність безробіття є важливим критерієм для його класифікації, оскільки вона відображає масштаби та характер проблеми в різних контекстах. Залежно від територіального охоплення та соціально-професійного складу, безробіття можна класифікувати наступним чином: загальнодержавне безробіття, регіональне, галузеве, міське та сільське.

Загальнодержавне безробіття охоплює всю країну. Воно виникає, коли економічні труднощі мають вплив на всіх регіонах і галузях держави. Таке безробіття спричинене економічними кризами, політичними нестабільностями або значними змінами у внутрішній і зовнішній економічній політиці країни.

Регіональне безробіття виникає в межах однієї адміністративно-територіальної одиниці, наприклад, області чи регіону. Регіональне безробіття може бути наслідком економічних проблем, специфічних для даної території, таких як закриття великих підприємств або нестача робочих місць у певних галузях.

Галузеве безробіття обмежується певною галуззю економіки. Воно може виникати через структурні зміни в економіці, наприклад, через занепад або модернізацію певної галузі, що призводить до звільнення працівників, які не можуть знайти роботу в інших галузях через брак відповідних навичок або досвіду.

Міське та сільське безробіття виникає в міських та сільських місцевостях. Міське безробіття часто пов'язане з перенасиченістю ринку праці в містах або кризою в урбанізованих галузях, таких як промисловість і послуги. Сільське безробіття зазвичай пов'язане з сезонними коливаннями в аграрному секторі або з відсутністю альтернативних можливостей для зайнятості в сільській місцевості [33].

За соціально-демографічними показниками безробіття можна поділити на кілька специфічних категорій, які відображають особливості різних груп населення, наприклад молоді, жінок, пенсіонерів, хворих на ВІЛ/СНІД. Молодіжне безробіття виникає серед молоді, зокрема осіб до 24 років. Молодіжне безробіття часто є наслідком браку досвіду, недостатньої кваліфікації або ж обмеженої кількості робочих місць, які підходять для молодих фахівців. В цій віковій групі поширене також явище тимчасового безробіття через пошук першого робочого місця після закінчення навчання.

Жіноче безробіття пов'язане зі специфічними викликами, такими як складнощі у поєднанні професійної діяльності та сімейних обов'язків, відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами, догляд за дитиною, а також більш тривалий період повернення на ринок праці після таких відпусток. Жінки можуть стикатися з дискримінацією на ринку праці або отримувати менше можливостей для кар'єрного зростання, що також впливає на рівень їхньої зайнятості.

Стереотипне безробіття пов'язано із соціально вразливими групами населення, такими як безхатченки, колишні ув'язнені, люди з ВІЛ/СНІД. Часто ці групи стикаються з упередженнями з боку роботодавців, що значно ускладнює їхнє працевлаштування. Крім того, ці люди можуть мати

обмежений доступ до освітніх і професійних можливостей, що робить їх менш конкурентоспроможними на ринку праці [9].

2.2. Аналіз показників зайнятості і безробіття в Україні

Перед тим, як заглибитися в аналіз ринку зайнятості в Україні, важливо ознайомитися з основними статистичними даними, які відображають сучасний стан цієї сфери. Статистика є ключовим інструментом для розуміння тенденцій, визначення основних проблем та оцінки ефективності політики зайнятості. Згідно з даними Міністерства Фінансів України кількість офіційно зареєстрованих безробітних на 2023 рік на грудень місяць становила 96,1 тис. осіб. (Рис.2.1)

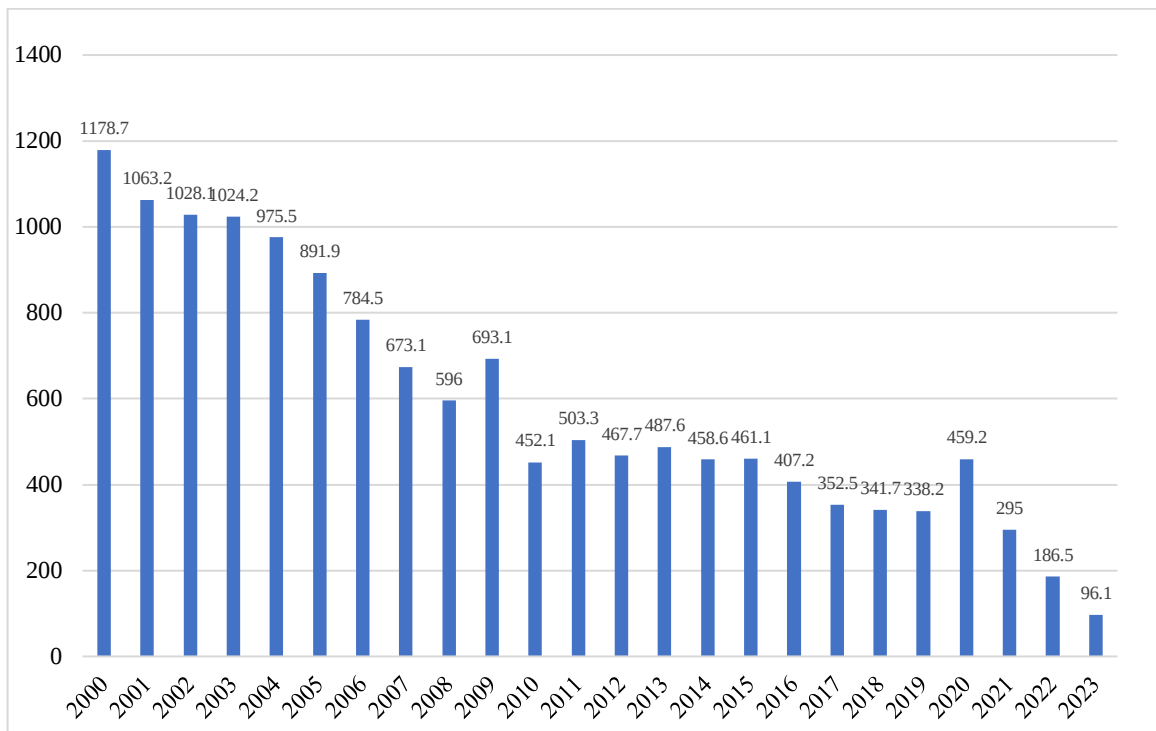

Рис.2.1. Кількість офіційно зареєстрованих безробітних в Україні в період 2000-2023 рр., тис. осіб. (складено автором за: [38])

Кількість офіційно зареєстрованих безробітних і рівень безробіття - це два різні показники, які використовуються для оцінки стану ринку праці. Кількість офіційно зареєстрованих безробітних відображає абсолютну кількість людей, які зареєструвалися в центрах зайнятості як безробітні. Ці люди мають право на державну допомогу та доступ до різних програм

працевлаштування. Однак цей показник не охоплює всіх безробітних, оскільки не всі, хто не має роботи, реєструються в центрах зайнятості.

Рівень безробіття, на відміну від цього, є відносним показником, який відображає відсоток безробітних серед економічно активного населення. Він враховує не лише тих, хто офіційно зареєстрований, але й тих, хто шукає роботу без реєстрації в офіційних установах. Таким чином, рівень безробіття дає більш повну картину ситуації на ринку праці, оскільки враховує всіх, хто шукає роботу, навіть у неформальному секторі економіки (Рис.2.2).

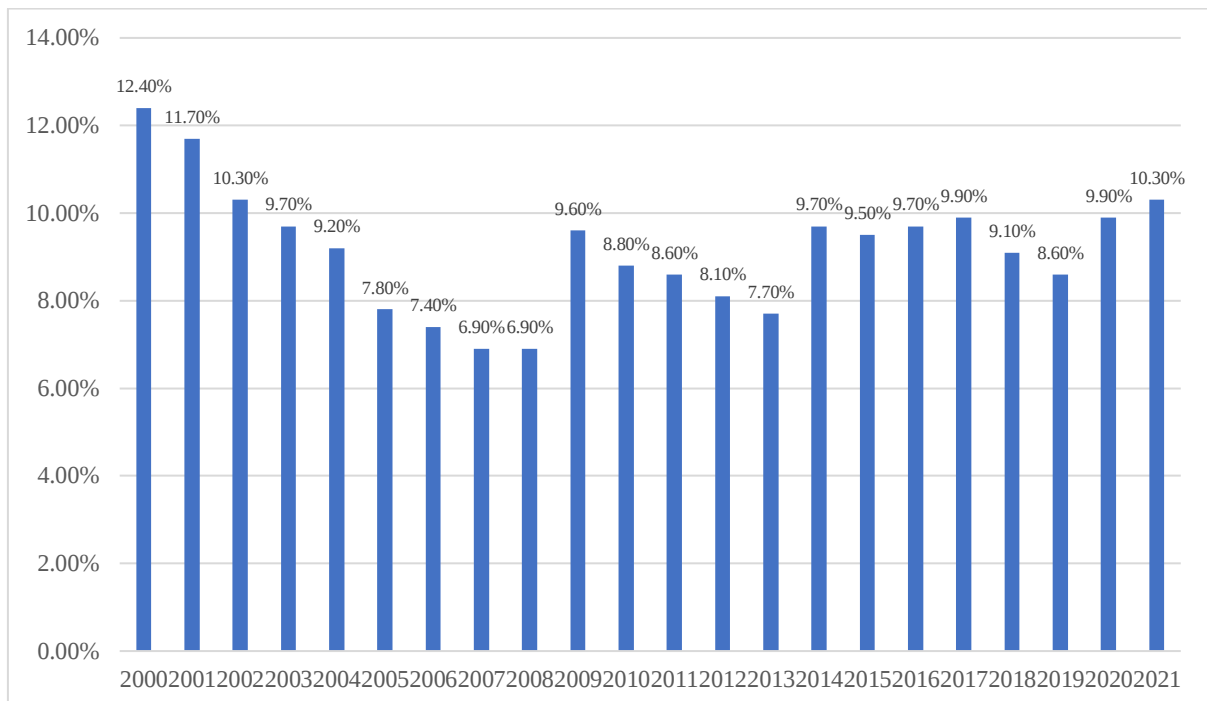

Рис.2.2. Рівень безробіття в Україні 2010-2021 рр.(складено за: [38])

На початку 2000-х років рівень безробіття був досить високим через наслідки економічної кризи 1990-х років, коли країна лише починала адаптуватися до ринкової економіки після розпаду СРСР. У цей період відбувалися структурні зміни в економіці, що супроводжувалося закриттям багатьох підприємств та зниженням зайнятості [39].

До середини 2000-х років ситуація дещо стабілізувалася. Економіка України зростала, що призвело до зниження рівня безробіття. Це було пов'язано з ростом промислового виробництва, будівництва та сфери послуг. Проте світова фінансова криза 2008 року значно вплинула на Україну. Рівень безробіття різко зріс через зупинку багатьох підприємств, зниження попиту на

товари і послуги, а також скорочення інвестицій. Найбільше постраждали промисловість і будівництво, де були значні скорочення робочих місць [40].

Після 2008-2009 років наступним етапом складної ситуації на ринку праці став період 2014-2015 років, політична криза, анексія Криму та військовий конфлікт на Донбасі призвели до чергового зростання безробіття. Закриття підприємств у зоні конфлікту, втрата контрольованих територій, а також загальна економічна нестабільність спричинили зниження зайнятості в країні.

Пандемія COVID-19 у 2019 році стала ще одним серйозним викликом для української економіки. Карантинні обмеження, зупинка підприємств, скорочення малого бізнесу призвели до тимчасового зростання рівня безробіття. Проте, після послаблення карантину та відновлення економічної активності, ситуація поступово покращувалася [41].

Російське повномасштабне вторгнення в Україну в лютому 2022 року стало причиною масштабної кризи в усіх сферах, включаючи ринок праці. Багато підприємств зупинили роботу або були знищені, мільйони людей втратили роботу, а також зменшився попит на робочу силу внаслідок руйнування економічної інфраструктури. Щодо 2022-2023 років інформація від Міністерства Фінансів України не подавалася, проте Національний Банк України встановив, що у 2022 році рівень безробіття на його початку сягав 25,8%. Його вдалося знизити до 21,1% під кінець року.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну призвело до значного зростання рівня безробіття в країні, що стало особливо помітним у травні 2022 року. Збільшення ймовірності втрати роботи (на 9 відсоткових пунктів порівняно з груднем 2021 року) спостерігалось у всіх регіонах України, що було прямим наслідком військових дій. Однак після звільнення окупованих територій ситуація почала покращуватися, що сприяло зниженню цієї ймовірності. До інших позитивних чинників, які допомагали знижувати ризики безробіття, відносяться наявність вищої освіти та проживання у великих містах [42].

Таким чином, рівень безробіття в Україні протягом останніх 20 років був тісно пов'язаний з економічними та політичними потрясіннями, а також із зовнішніми чинниками, такими як світова фінансова криза та пандемія. Проте, навіть попри ці виклики, в різні періоди країна демонструвала здатність до відновлення та адаптації.

Згідно з офіційною статистикою Державної служби зайнятості України, на початок 2023 року спостерігалася значна невідповідність між попитом і пропозицією робочої сили, а також виражені регіональні відмінності в цьому контексті. Найбільша кількість зареєстрованих безробітних була у Запорізькій, Дніпропетровській та Сумській областях (Рис.2.3). Це свідчить про серйозні труднощі на ринку праці в цих регіонах, викликані впливом військових дій та економічними проблемами.

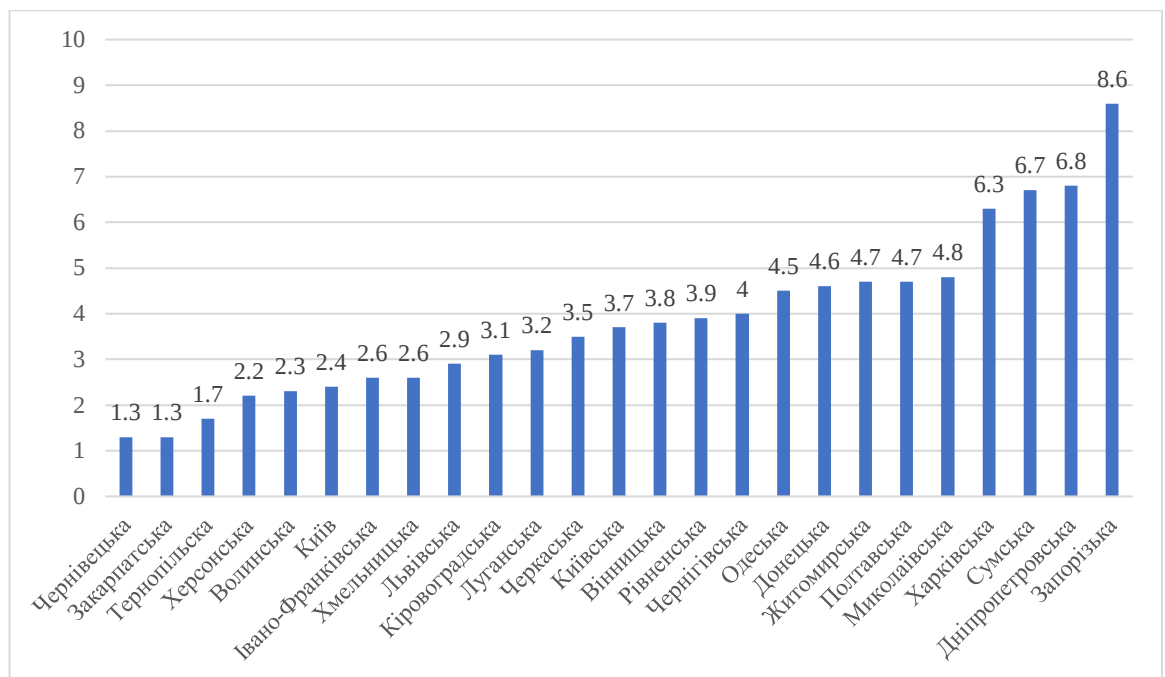

Рис.2.3.Кількість шукачів роботи станом на 1 січня 2024р за регіонами. (створено за: [43])

За абсолютною кількістю пропозицій роботи лідерами є Київська (30 913 вакансій), Львівська (8 473), Дніпропетровська (8 452), Одеська (5 752) та Харківська (3 347) області. Ці п'ять регіонів разом складають 63% усіх вакансій в Україні, що підкреслює їх важливість у національній економіці [44].

Згідно з даними «Work.ua», станом на січень 2024 року ринок праці України відновився на 93% порівняно з лютим 2022 року, що свідчить про значний прогрес у відновленні економіки та робочих місць після початку повномасштабної війни. Однак, варто зазначити, що це відновлення є нерівномірним у регіональному розрізі.

Найбільше зростання кількості вакансій порівняно з довоєнним рівнем спостерігається в західних та центральних областях України (Рис.2.4). Зокрема, найбільше зростання кількості вакансій зафіксовано в Закарпатській (155%), Івано-Франківській (146%), Хмельницькій (125%), Львівській (123%), Вінницькій (120%), Рівненській (118%) та Чернівецькій (116%) областях. Це свідчить про активний розвиток цих регіонів завдяки відносній стабільності та міграції підприємств і населення із зон активних бойових дій.

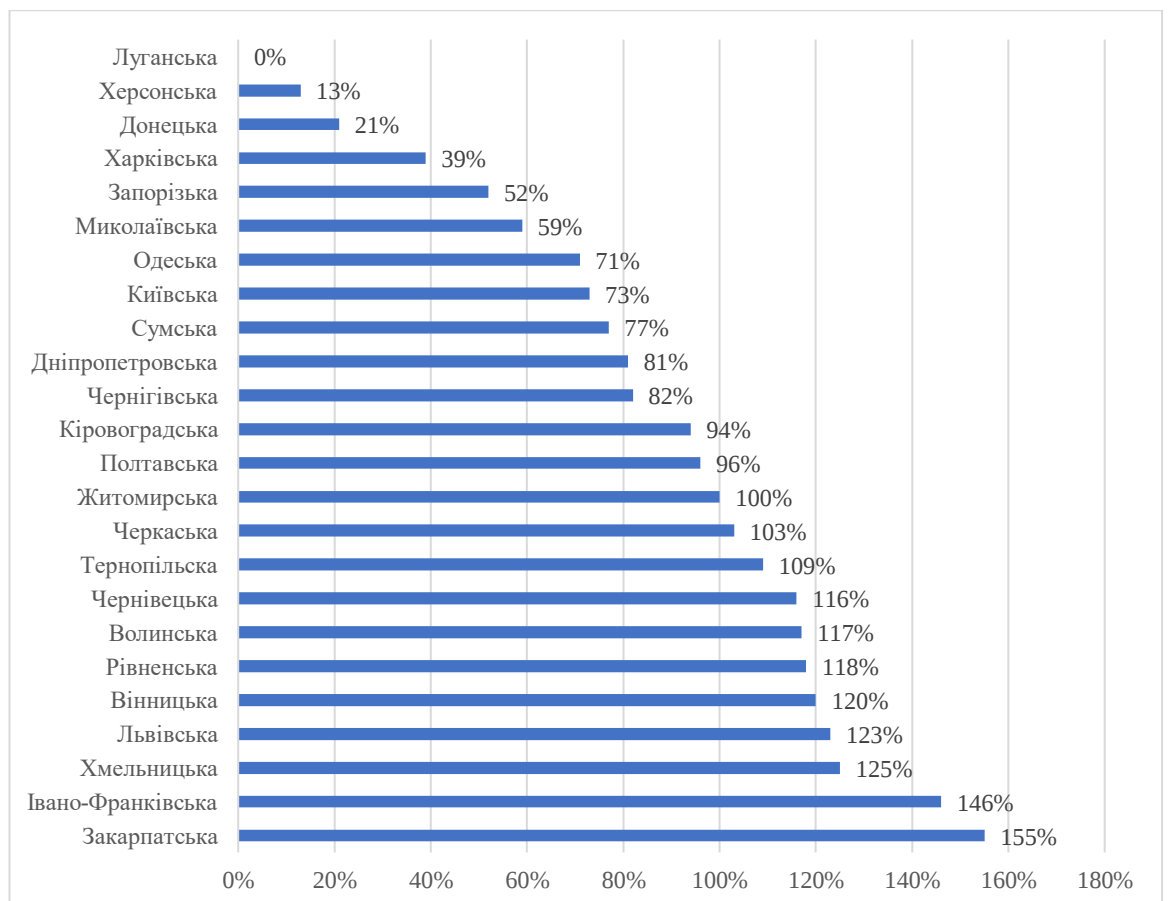

Рис.2.4. Відновлення регіональних ринків праці України за кількістю вакансій (січень 2024 р. до лютого 2022 р.), % (створено за: [43])

Молодь в Україні стикається з численними труднощами під час пошуку роботи, незважаючи на активні зусилля Державної служби зайнятості щодо залучення цієї вікової групи до офіційного працевлаштування. Основні проблеми, з якими зіштовхуються молоді люди, включають відсутність досвіду та професійних навичок, що значно ускладнює їх адаптацію до робочого середовища.

Невідповідність першого робочого місця рівню та якості отриманих професійних знань призводить до розчарування й втрати мотивації серед молодих працівників. Додатково, роботодавці висувають високі вимоги до професійних компетенцій, що може перевищувати можливості молодих шукачів роботи. Крім того, молоді люди нерідко мають завищені очікування щодо умов праці, які не відповідають реаліям ринку. Всі ці фактори суттєво підсилюють напруженість на ринку праці серед молоді, яка складає приблизно чверть працездатного населення. Невирішення цих проблем призводить до часткової втрати та погіршення якості трудового потенціалу держави, ускладнює забезпечення динамічного економічного зростання та посилює соціальну напруженість у суспільстві, стимулюючи поширення тіньової зайнятості [43].

Станом на січень-вересень 2022 року рівень безробіття серед молоді до 25 років становив 19,1%. Державною службою зайнятості скористалися 933,4 тис. осіб, з яких 784,4 тис. були зареєстрованими безробітними - на 22% менше, ніж торік. Станом на 1 жовтня 2022 року рівень безробіття серед молоді до 35 років складав 24%. З цієї кількості 48% мали вищу освіту, а 2,8 тис. осіб (1%) були випускниками ВНЗ [45].

На ринку праці України існують помітні відмінності між чоловічою та жіночою зайнятістю, які проявляються у формі дискримінації жінок. Чоловіки здебільшого працюють у високоприбуткових галузях, що зумовлює їх вищий рівень доходів порівняно з жінками. Основною причиною гендерної нерівності в оплаті праці є гендерна сегрегація, яка виявляється через поділ галузей на «чоловічі» і «жіночі», причому перші переважають. Це веде до

зростання розриву між доходами чоловіків і жінок. Згідно даних Державної Служби Зайнятості кількість офіційно зареєстрованих безробітних жінок більша на 48,9 тисяч осіб (Рис.2.5).

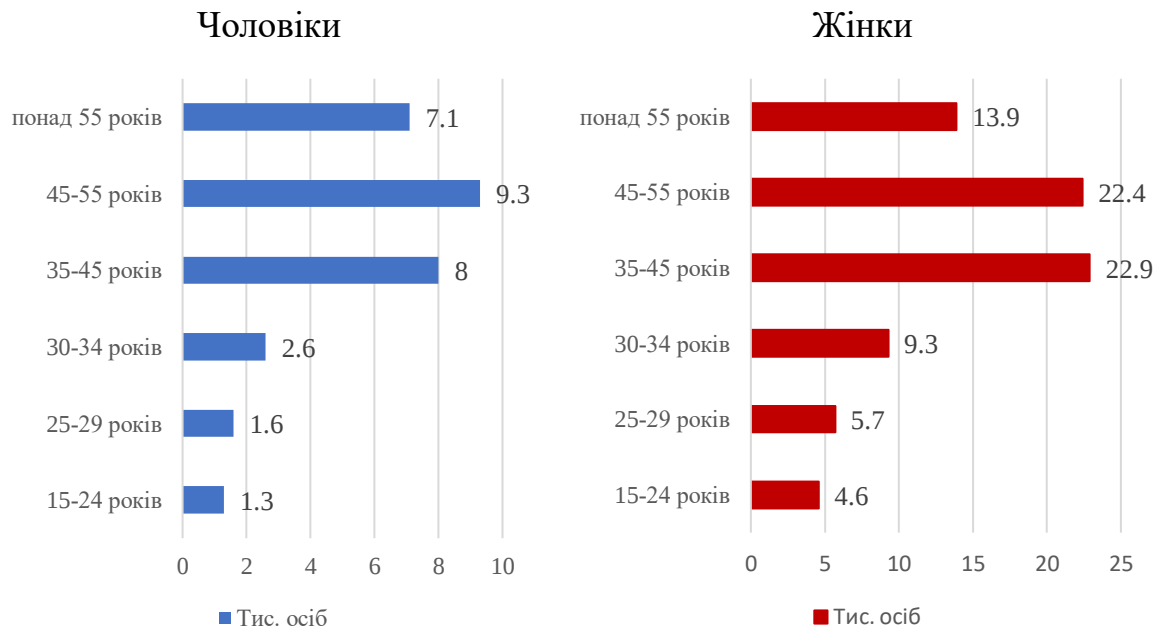

Рис.2.5. Структура зареєстрованих безробітних станом на 1 вересня 2023 року за віковими групами та гендером (створено за: [46])

У передвоєнний час жінки складали 53,5% усіх працюючих в Україні, що свідчить про їхню значну роль у трудовій сфері. Найбільша частка жінок була зайнята в галузі охорони здоров'я та соціальної допомоги (81,2%), тоді як у будівництві їх було найменше - лише 18,4%. Під час війни структура зайнятості дещо змінилася. Найбільше українців працюють у торгівлі: 21,8% жінок і 11,4% чоловіків. У сільському господарстві чоловіки переважають (13,4% проти 6,5% серед жінок). Жінки значно активніші у сфері освіти (15,3% проти 4,2% чоловіків), тоді як чоловіки займають ключові позиції в будівництві (16,5%) та на транспорті (11,4%). У сфері охорони здоров'я зайнято 12,1% жінок, що підтверджує їхню домінуючу роль у цій галузі навіть у складний воєнний час [46].

Зрозуміло, що на момент 2023 року причиною не звертатися в службу зайнятості для чоловіків були мобілізаційні заходи, проте цей фактор не виключає дискримінацію на ринку праці. Однією з причин обмеження жінок

на ринку праці є неефективна система керівництва в ключових галузях економічної діяльності країни. Нерівний доступ до високоприбуткових позицій і професій, а також відсутність адекватної підтримки жінок у кар'єрному зростанні, підкріплюють цю нерівність [47].

У 2023 році амплітуда міжрегіональних коливань зарплат у вакансіях склала 6 570 грн (Рис.2.6). Вищі за середній рівень зарплати були лише в 7 областях, серед яких Херсонська, Львівська, Хмельницька, Київська, Черкаська та Дніпропетровська. Найнижчі середні зарплати зафіксовані в Луганській, Вінницькій та Сумській областях, де вони були на 30% меншими, ніж у регіонах з найвищими показниками.

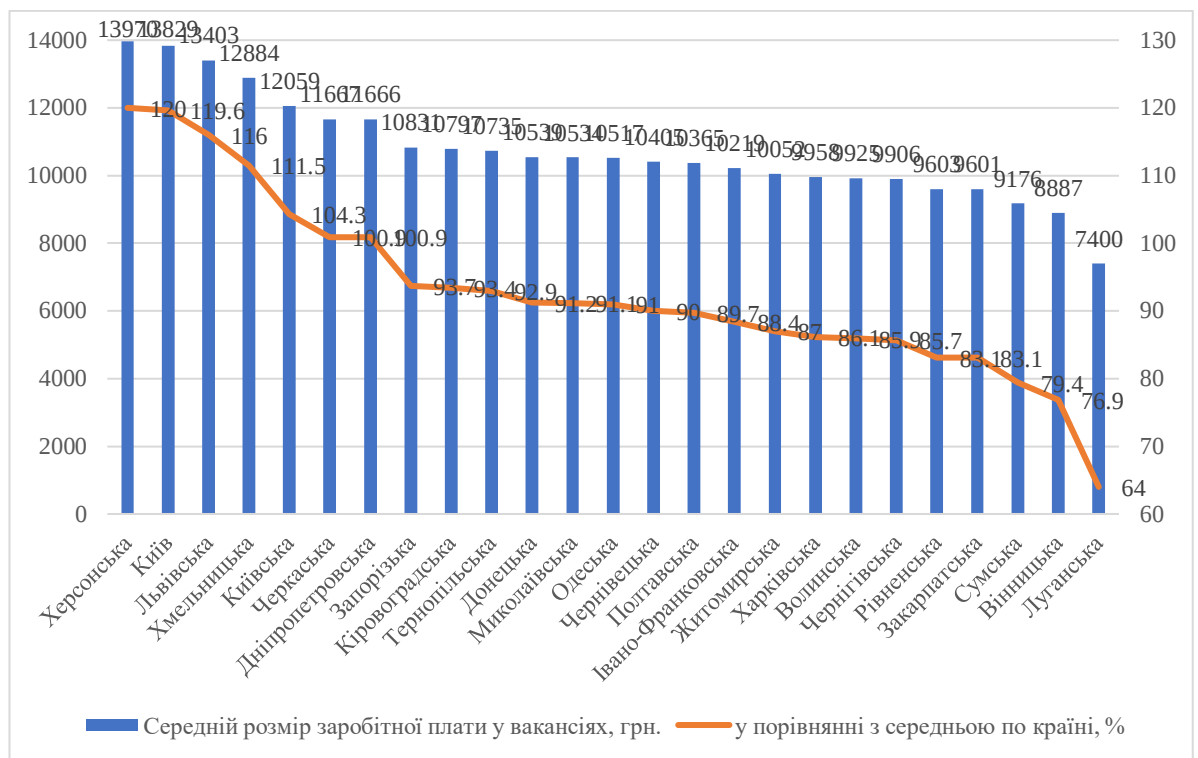

Рис. 2.6. Середній розмір заробітної плати у вакансіях (ліва шкала) та його відношення до середнього значення по Україні (права шкала) у регіонах України в 2023 р. (складено за: [43])

За розмірами заробітної плати, найбільше вакансій у центрах зайнятості пропонують на суму у мінімальному розмірі, в той час як найменший відсоток займає заробітна плата вища за 15 000 грн (Рис.2.7.).

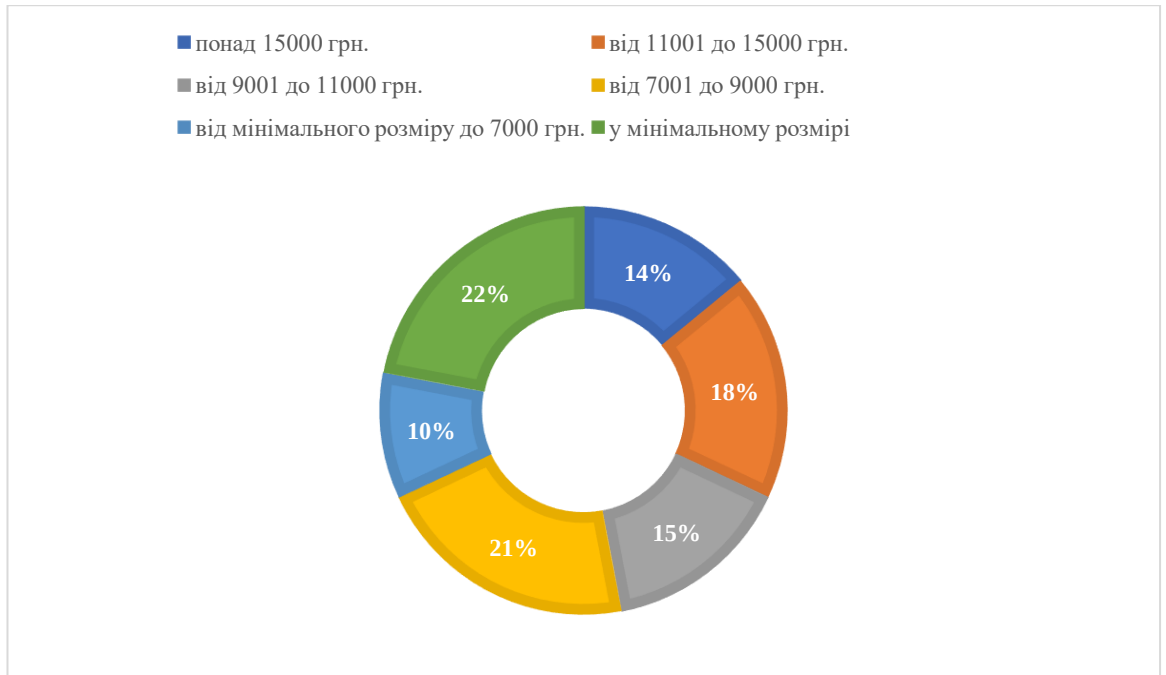

Рис.2.7. Структура вакансій, зареєстрованих в центрах зайнятості, станом на 1 вересня 2023 року за розмірами заробітної плати, % (складено за: [46])

В умовах підвищеної нестабільності на ринку праці пошук якісних робочих місць ускладнюється через недостатню мотивацію працівників, основою якої є стабільний дохід. Зарплати, які пропонують роботодавці, часто не відповідають очікуванням кандидатів. У 2023 році середня зарплата у вакансіях зросла на 14,6% і склала 11 559 грн. Однак рівень оплати залежить від багатьох факторів, зокрема науково-технічних, економічних, соціальних і регіональних відмінностей [43].

За професійними групами найбільшу заробітну плату пропонують робітникам з обслуговування, експлуатації устаткування (12476 грн), натомість заробітна плата у групі «найпростіші професії» менша на 4000 грн (Рис.2.8). Більш детально інформація щодо класифікації професійних груп представлена у Додатку А.

Рис.2.8. Заробітна плата у вакансіях за професійними групами станом на 1 вересня 2023 року, грн. (складено за: [46])

Згідно з даними Державної Служби Зайнятості, у 2023 році спостерігається значна кількість запропонованих вакансій у сфері державного управління та оборони (16856 вакансій) (Рис.2.9). Росії на територію України.

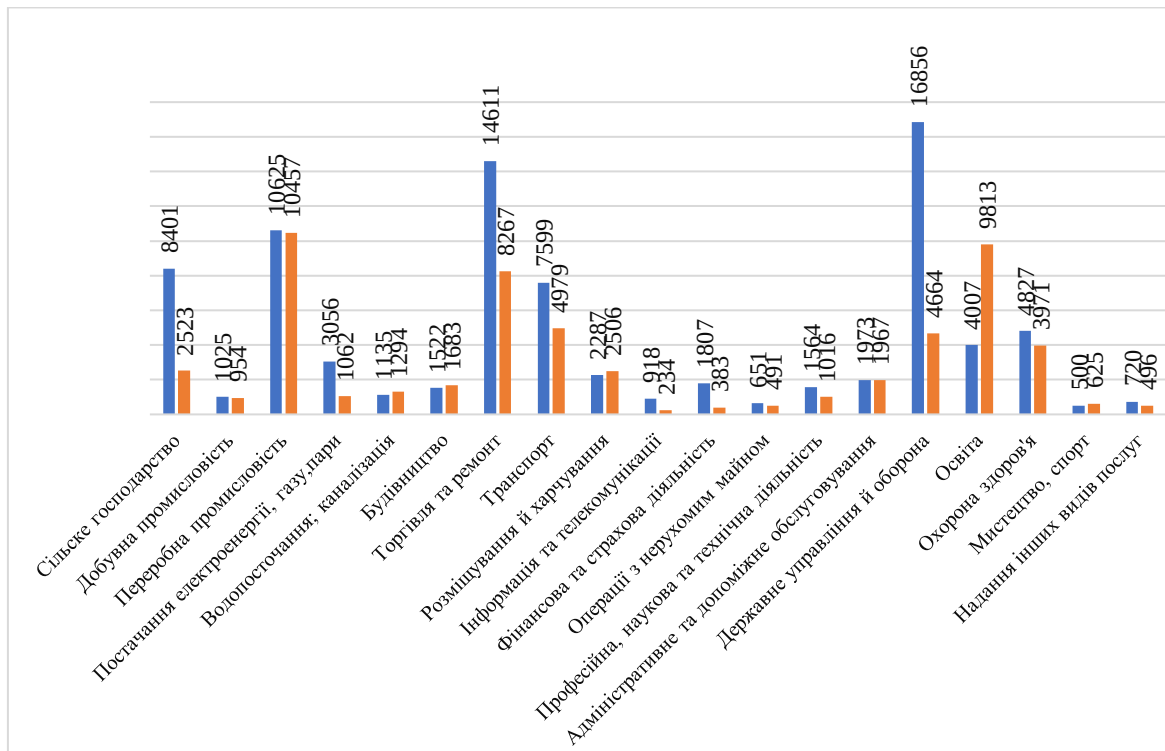

Рис.2.9. Кількість зареєстрованих безробітних та кількість вакансій, станом на 1 вересня 2023р. за видами економічної діяльності (складено за: [46])

Галузь державного управління та оборони демонструє найбільший попит на робочу силу, що пов'язано із погіршенням безпекової ситуації в країні через повномасштабне вторгнення. Найбільша кількість зареєстрованих безробітних в галузі переробної промисловості. При цьому, попри високий рівень безробіття в цій сфері, кількість вакансій у переробній промисловості є найбільш наближеною до кількості зареєстрованих безробітних. Це свідчить про те, що попит і пропозиція робочих місць у цій галузі майже врівноважені. Однак, навіть при такому балансі, значна частина робочої сили залишається незадіяною, що вказує на певні проблеми з кваліфікацією або умовами праці, які не відповідають очікуванням претендентів.

Отже проаналізувавши, статистичні дані щодо ринку праці в Україні, можна зробити висновок, що недосконалими залишаються такі пункти як: молодіжне безробіття, гендерна нерівність, завищені очікування щодо заробітної плати серед населення, регіональні диспропорції, невідповідність кількості вакансій та кількості безробітних за видами економічної діяльності. Для того, щоб запропонувати можливі напрямки реформування господарської системи для боротьби з безробіттям в Україні, необхідно проаналізувати державну політику України, в особливості в умовах військового стану.

Висновки до розділу 2

Серед сучасних форм безробіття в своїй роботі ми відокремлюємо наступні: фрикційне, структурне, циклічне, сезонне, конверсійне, інституціональне. Таким чином, проаналізувавши причини, фактори і наслідки безробіття можна переходити до визначення напрямків реформування господарської системи для зменшення прояву сучасних форм безробіття орієнтуючись на сучасний стан ринку праці в Україні та вже існуючи реформи та впровадження.

Проаналізувавши динаміку зміни таких показників як рівень зайнятості та кількість офіційно зареєстрованих безробітних ми дійшли висновку щодо тісного зв'язку даного економічного явища з економічними та політичними потрясіннями. Проте, варто зазначити, що попри значні виклики, такі як

глобальні фінансові кризи, внутрішньополітичні конфлікти чи економічні санкції, країна неодноразово демонструвала здатність до відновлення. Це свідчить про певну гнучкість ринку праці та здатність економіки адаптуватися до нових умов. Такі періоди супроводжуються реформами в сфері зайнятості, підтримкою підприємництва, а також впровадженням програм професійної перепідготовки для того, щоб зменшити вплив безробіття на загальне благополуччя населення.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПОЛІТИКИ ПОДОЛАННЯ СУЧАСНИХ ФОРМ БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ

3.1. Сучасний стан державної політики зайнятості в Україні в світлі військового стану

Ситуація на ринку праці в Україні вимагає впровадження ефективної політики у сфері зайнятості. Незважаючи на негативний вплив зовнішніх факторів, які ускладнюють ситуацію, питання регулювання зайнятості залишається в центрі уваги національної влади. Державна політика у цій сфері представляє собою комплекс соціально-економічних та правових заходів, спрямованих на створення умов для максимального використання трудового потенціалу населення. Цю політику формують та реалізують відповідні державні органи. Вона має функцію стабілізатора, запобігаючи значному зростанню безробіття і не допускаючи його перетворення на тривалу проблему через дисбаланс між попитом та пропозицією на ринку праці [48].

Державна політика у сфері зайнятості населення ґрунтується на кількох ключових принципах. По-перше, вона орієнтована на забезпечення повної, продуктивної та вільно обраної зайнятості, що є частиною активної соціально-економічної політики держави. Це означає, що держава прагне створювати умови, які дозволяють кожному громадянину знайти роботу відповідно до своїх бажань і здібностей. По-друге, держава несе відповідальність за формування та реалізацію політики у цій сфері. Це включає не лише розробку стратегій та програм, а й їх ефективну реалізацію, щоб забезпечити позитивні результати для населення. Ще одним важливим принципом є гарантія рівних можливостей для всіх громадян у реалізації їхнього конституційного права на працю. Це передбачає, що кожен має доступ до трудових ресурсів і можливість реалізувати свої трудові права без дискримінації. Окрім цього, політика зайнятості сприяє ефективному використанню трудового потенціалу населення. Це включає підтримку розвитку навичок і професійної кваліфікації,

що відповідають потребам ринку праці. Держава забезпечує соціальний захист для тих, хто втратили роботу, через системи допомоги та підтримки, що допомагають людям впоратися з безробіттям та його наслідками [49].

Сфера зайнятості в Україні формується під впливом кількох ключових інститутів, які забезпечують регулювання, контроль і підтримку працевлаштування населення. Серед них важливу роль відіграє Державна служба зайнятості, яка організовує працевлаштування, надає послуги з підвищення кваліфікації та сприяє пошуку роботи. Інспекція з контролю за виконанням законодавства про зайнятість здійснює моніторинг дотримання прав працівників та роботодавців, що сприяє легалізації зайнятості та боротьбі з порушеннями у трудовій сфері. Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття забезпечує фінансову підтримку тим, хто втратив роботу, а також фінансує програми перекваліфікації та працевлаштування. Міністерство соціальної політики та його структурний підрозділ - Державна інспекція праці - відповідають за розробку державних програм із забезпечення зайнятості, створення умов для соціального захисту працівників і контроль за трудовими відносинами [50].

На сьогоднішній день постає нагальна потреба в розробці нових принципів державної політики у сфері зайнятості, враховуючи виклики воєнного часу. Проте, затвердження таких принципів ускладнюється через кілька факторів. По-перше, існує інертність суспільної свідомості та консерватизм з боку господарників і управлінців, які можуть бути неготові до швидких і радикальних змін. По-друге, існує уявлення, що перехід до ринкового механізму сам по собі здатен вирішити проблеми, які накопичилися в минулому і виникли сьогодні в сфері зайнятості. Це спрощене уявлення може не враховувати всю складність і специфіку сучасних викликів, що потребує більш комплексного підходу до формування політики зайнятості [48].

Особливої уваги потребує ринок праці в умовах введення військових дій. Згідно з даними Державної служби статистики та Національного банку України, у першій половині 2022 року найбільші скорочення обсягів

промислового виробництва спостерігалися в добувній та в хімічній промисловості. Значно зменшилися обсяги виробництва у металургії та металообробці через руйнування підприємств і порушення логістичних ланцюгів. Зменшення обсягів виробництва та продажів, а також тривога щодо подальшого розвитку військових дій, суттєво вплинули на зміну кількості штатних працівників. Відповідно до щомісячних опитувань підприємств, у період з липня до грудня 2022 року зменшилась частка підприємств, де скоротилась кількість працівників, і відповідно зменшилась частка підприємств, де відбувся ріст кількості працівників.

Останнім часом багато підприємств почали активно впроваджувати вимушені відпустки, щоб уникнути звільнення співробітників, особливо через проблеми з енергетичною інфраструктурою. Частка таких підприємств варіюється між 5% і 6% з початку масових відключень електроенергії. Проте ці заходи не здатні повністю компенсувати зростання рівня безробіття [51].

Важливим чинником, який обмежує можливість збільшення обсягів пропозиції робочої сили, є необхідність поповнення мобілізаційного резерву для участі у воєнних діях. Згідно з даними щомісячного опитування підприємств «Український бізнес під час війни», проведеного Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій у грудні 2022 року, однією з найбільших проблем, з якими стикається бізнес у період війни, є нестача робочої сили через призов або виїзд працівників [52].

За експертними оцінками, добровільний вступ до Збройних Сил України та мобілізаційний призов стали головними причинами проблем з набором працівників у 2022 році. Це торкнулося всіх секторів економіки, включаючи стратегічні галузі, де можливості для бронювання працівників від призову були обмежені. Велика кількість призовників також вимагала заміни втрачених працівників, що потребувало додаткових зусиль від підприємств.

Експерти зазначають, що разом з міграцією мобілізація прямо вплинула на дефіцит кваліфікованих працівників. Збройні Сили потребували великої кількості технічних спеціалістів, яких вже не вистачало на ринку праці. Окрім

того, мобілізація сприяла росту неформальної зайнятості, оскільки частина чоловіків уникала офіційного працевлаштування, щоб не потрапити під мобілізацію. Це, у свою чергу, дало підтримку малому бізнесу в таких секторах, як будівництво, деревообробка і торгівля [53].

Аналітики Центру дослідження Суспільства CEDOS, зокрема Наталія Ломоносова вказує на те, що держава сприяла ускладненню ситуації на ринку праці в умовах війни [54].

У березні було ухвалено Закон № 2136, який дозволяє роботодавцям звільняти працівників або призупиняти трудові договори без згоди профспілок під час воєнного стану. Крім того, цей закон дає можливість змінювати умови праці без двомісячного попередження, що фактично ставить працівників перед фактом звільнення [55].

У липні 2022 року було ухвалено Закон № 2434, який надав роботодавцям право в односторонньому порядку звільняти працівників без необхідності обґрунтовувати причини. Цей закон також скасував можливість договірному регулюванню трудових відносин, що означає, що умови праці та оплата визначаються роботодавцем без дотримання гарантій, встановлених Кодексом про працю [56].

Крім того, прийнятий Закон № 2421 зняв з роботодавця зобов'язання щодо фіксованого робочого часу і дозволив йому фактично не забезпечувати працівників роботою. Внаслідок цього працівники можуть втратити гарантії стабільного доходу [57].

Уряд ухвалив постанову, яка вводить новий підхід до допомоги з безробіття. Згідно з цією постановою, безробітні, які офіційно зареєстровані та не знайшли роботу протягом 30 днів, можуть бути залучені до суспільно корисних робіт з оплатою не менше мінімальної заробітної плати. Ті ж, хто відмовиться від участі в таких роботах, втратять статус безробітного і відповідно, право на отримання допомоги по безробіттю [58].

В умовах боротьби з безробіттям українська влада традиційно застосовувала два основних підходи: підвищення рівня заробітної плати та

створення нових робочих місць. Додатково держава стимулювала розвиток приватного сектору та державних компаній через спрощення доступу до кредитів, надання пільг і залучення інвестицій, щоб запобігти скороченню кадрів і, навпаки, розширити можливості для працевлаштування.

Однак під час пандемії кількість звернень до центрів зайнятості значно зросла, а найбільше скорочень відбулося в сфері обслуговування. У період карантину кількість вакансій, що надходили від роботодавців, зменшилася майже вдвічі. Щоб зменшити безробіття в цей складний час, уряд збільшив допомогу безробітним і підприємствам, а також спростив умови отримання кредитів через програму «5–7–9». Ця програма надавала пільгові кредити як для мікро, так і для малих підприємств. Крім того, держава спростила процес реєстрації в службі зайнятості та подання заяв на отримання допомоги з безробіття [59].

Уряд продовжує використовувати перевірені підходи для боротьби з безробіттям і активно працює над створенням нових робочих місць. В рамках програми «ЄРобота» українці можуть отримати мікрогранти до 250 тисяч гривень для започаткування або розширення власного бізнесу. Крім того, на розвиток переробних підприємств, садівництва та теплиць можна отримати гранти на суми до кількох мільйонів гривень. Головна умова для отримання цих грантів – створення нових робочих місць [60].

Також держава впровадила компенсації для роботодавців, які приймають на роботу внутрішньо переміщених осіб.. Окрім того, безробітних залучають до «Армії відновлення», програми, яка фокусується на відновленні інфраструктури і відбудові країни після війни. Це не лише створює нові робочі місця, а й сприяє відновленню важливих об'єктів і ресурсів [61].

Реформа призвела до суттєвих змін у сфері працевлаштування внутрішньо переміщених осіб. У 2022 році значно зросла кількість роботодавців, які отримали компенсацію витрат за працевлаштування безробітних. Так, компенсацію отримали 10,3 тисячі роботодавців, що дозволило забезпечити роботою 16,5 тисячі ВПО.

На 2023 рік заплановано працевлаштувати 23 тисячі ВПО. Станом на 27 березня 2023 року було подано 1999 заявок на отримання компенсації від роботодавців, з яких 1789 були задоволені. В результаті, з початку року вже вдалося працевлаштувати 3677 ВПО [62].

Крім того, існують програми, які реалізуються за підтримки Кабінету Міністрів та Міністерства економіки та в майбутньому можуть стати підґрунтям для створення реформ в цих напрямках. Програма «Iron Women» є безоплатною ініціативою з перекваліфікації жінок, яка дозволяє їм здобути професійні навички в управлінні будівельною технікою, зокрема екскаваторами та фронтальними навантажувачами. Дана програма реалізується в рамках проєкту Reskilling Ukraine шведською неприбутковою організацією Beredskapslyftet у партнерстві з компаніями Volvo Construction Equipment та ETS Group, за інформаційної підтримки Міністерства економіки України.

Основною метою програми є сприяння покращенню ситуації на ринку праці шляхом надання жінкам можливості здобути затребувані технічні спеціальності, що, в свою чергу, дозволяє їм підвищити конкурентоспроможність та розширити можливості професійної реалізації. Такі програми відіграють важливу роль у подоланні гендерних стереотипів у професійному середовищі та мають потенціал для зміцнення позицій жінок на ринку праці, що може позитивно вплинути на економічну стабільність і рівень зайнятості в країні [63].

15 листопада 2024 року розпочато реалізацію експериментального проєкту, спрямованого на професійне навчання жінок для роботи в галузях, де вони зазвичай були представлені у недостатній кількості. Цей проєкт, розрахований на два роки, погоджено Міністерством економіки та Державним центром зайнятості. У рамках ініціативи затверджено порядок її реалізації, а також визначено список професій, за якими жінки зможуть пройти навчання, серед яких слюсар, столяр, тесляр і т. п. Мета проєкту – збільшити доступ жінок до професійних сфер, які традиційно вважаються «чоловічими»,

забезпечивши їм рівні можливості для працевлаштування та кар'єрного розвитку [64].

Грантова програма «Власна справа» є частиною урядового проекту «Робота, що стартував у липні 2022 року з метою підтримки мікро- та малого бізнесу в Україні. Програма надає підприємцям можливість отримати гранти до 250 тис. грн на створення або розширення власного бізнесу. Кошти, надані за цією ініціативою, можуть бути використані на придбання обладнання, закупівлю сировини, оплату оренди, послуги маркетингу та реклами, комерційну концесію або лізинг. Станом на березень 2024 року понад 14 тис. українців стали переможцями програми, отримавши можливість розпочати або розширити свій бізнес, а загальний обсяг інвестицій держави у розвиток підприємництва через гранти становить 3,5 млрд грн. Ця програма є ключовою ініціативою, спрямованою на стимулювання підприємницької діяльності, створення нових робочих місць і зміцнення економічної стійкості України в умовах поствоєнного відновлення [65].

24 червня Уряд України затвердив нову грантову програму «Старт в ІТ», яка є також частиною проекту «Робота». Метою цієї програми є підтримка громадян у перекваліфікації та здобутті нових професій у сфері інформаційних технологій. Програма передбачає надання грантів у розмірі до 30 тисяч гривень на навчання за такими ІТ-спеціальностями, як молодший розробник, дата-аналітик або графічний дизайнер.

Фінансування можуть отримати громадяни, які втратили роботу, знаходяться в простой або неоплачуваних відпустках, а також внутрішньо переміщені особи (ВПО), які бажають опанувати нові професії у сфері ІТ. Учасники програми зобов'язані протягом 30 днів після завершення навчання знайти роботу за новою спеціальністю, зареєструвати фізичну особу-підприємця (ФОП) або почати вести незалежну професійну діяльність. Ця ініціатива спрямована на підтримку розвитку людського капіталу в ІТ-секторі та допомогу громадянам, які постраждали від економічних наслідків війни, адаптуватися до сучасних умов ринку праці [66].

Важливим фактором впливу на ринок праці є виплати по безробіттю. Переваги цих виплат включають надання фінансової підтримки людям, які втратили роботу, що дозволяє їм зберігати певний рівень життя і мати можливість шукати нову роботу без крайнього фінансового тиску. Проте, соціальні виплати по безробіттю мають і недоліки. По-перше, вони знижують стимул до швидкого пошуку нової роботи, особливо якщо виплати є досить високими і тривалими. Це призводить до затримки в інтеграції безробітних на ринок праці. По-друге, витрати на соціальні виплати можуть створювати фінансове навантаження на державний бюджет, що впливає на інші соціальні програми або підвищити податкове навантаження.

Постановою Кабінету Міністрів України від 19 березня 2022 року № 334 було внесено зміни до порядку надання соціальних виплат по безробіттю. Основні зміни включають спрощення умов для отримання допомоги по безробіттю, зокрема, дозволено безробітним реєструватися дистанційно та отримувати допомогу без обов'язкового відвідування центру зайнятості. Це спрямовано на зменшення бюрократичних бар'єрів та полегшення доступу до соціальної підтримки в умовах війни. Основна зміна полягала в зменшенні розміру виплат. Ця постанова передбачала зниження максимальних розмірів допомоги по безробіттю, а також обмеження тривалості її отримання [67].

Основною метою впровадження змін у системі виплат допомоги по безробіттю було скорочення витрат через їх нестачу, спричинену війною. Зменшення розміру та тривалості виплат мало б стимулювати безробітних активніше шукати роботу. Проте, зважаючи на складну ситуацію на ринку праці в Україні, не всі безробітні зможуть знайти роботу. Це може призвести до того, що деякі з них залишать країну у пошуках кращих можливостей для працевлаштування чи більш високооплачуваної роботи [68].

Проблема тіньової зайнятості в Україні залишається однією з найгостріших економічних і соціальних проблем країни, що потребує вжити негайних заходів з боку держави. В Україні рівень тіньової зайнятості сягає приблизно дев'яти відсотків серед зайнятого населення. Найбільші ризики

незадекларованої праці спостерігаються в сферах громадського харчування, торгівлі, будівництва та сільського господарства. Необхідно підкреслити, що феномен тіньової зайнятості залишається офіційно незареєстрованим, що ускладнює його точне вимірювання. В умовах війни частка неофіційно працевлаштованих осіб може бути суттєво вищою, ніж відображено в офіційних статистичних даних, оскільки економічна нестабільність та мобілізаційні заходи спонукають багатьох громадян до ухилення від формальних трудових відносин [69].

Довгий час тіньова зайнятість сприймалася як скрита діяльність, що використовує дешеву робочу силу. Однак сучасні дослідження показують, що винагорода за працю в тіньовому секторі виявляється вищою, ніж в офіційному. Наприклад, «зарплати у конвертах», коли працівники отримують дві частини зарплати: офіційну, що є мінімальною, та додаткову неофіційну частину, яка є значно більшою і не підлягає оподаткуванню.

Крім того, велика частина неформальної зайнятості представлена самозайнятістю. Проте часто ця категорія включає осіб, які фактично працюють за наймом, але використовують податкові пільги для підприємців. Тіньова економіка у сфері самозайнятості також включає випадки, коли доходи підприємців не реєструються і не обліковуються офіційно. Для багатьох малих підприємств характерно починати свою діяльність у неформальному секторі без офіційної реєстрації. За оцінками деяких експертів, приблизно дві третини підприємств розпочинали як незареєстровані бізнеси в тіньовій економіці [70].

Заходи держави, спрямовані на боротьбу з тіньовою економікою, часто виявляються неефективними, оскільки не усувають основні причини її існування, а лише призводять до адаптації бізнесу або навіть до зростання вартості послуг. Як альтернатива, можна розглянути приклад розвитку офіційного бізнесу у сфері замовлення та продажу транспортних квитків. Попри численні спроби держави ліквідувати цей сегмент, він значно

розвивався після того, як був створений і підтриманий офіційний бізнес з бронювання, продажу і доставки квитків.

Аналогічно, для вирішення проблеми нелегальної оренди квартир необхідно зосередитися на виявленні та реєстрації орендодавців. Успіх державної політики залежить від того, чи будуть вигоди від офіційної реєстрації бізнесу перевищувати переваги неофіційного ведення справ. Зокрема, можливість отримання значних штрафів і інших санкцій має бути більш вагомим, ніж вигоди від ухилення від податків [71].

Враховуючи вже існуючі постанови та реформи, що стосуються ринку праці, введення військових дій вимагає подальшого удосконалення цих реформ з урахуванням сучасних форм безробіття, які характерні для України. Це означає, що необхідно адаптувати існуючі політики та стратегії до нових умов, зокрема до зростання безробіття, викликаного військовими конфліктами, і забезпечити їхню відповідність актуальним потребам ринку праці.

3.2. Можливі напрями реформування господарської системи для боротьби з безробіттям в Україні

Для вирішення проблем зростання безробіття, відтоку робочої сили та диспропорцій на ринку праці, а також для зменшення реальних доходів населення, були розроблені різні національні моделі соціально-трудових відносин. Ці моделі формувалися під впливом історичних, культурних і політичних чинників. Важливо виділити п'ять основних моделей регулювання рівня зайнятості та ринку праці [72]:

1. Американська модель (США) характеризується тим, що громадяни повинні самостійно докладати зусиль для досягнення професійного успіху та самореалізації. Ринок праці в США децентралізований, і кожен штат має власні закони щодо зайнятості. Очікується, що працівники будуть як географічно, так і професійно мобільними.

2. Англосаксонська або ліберальна модель (Великобританія, Канада, Австралія) відзначається відносно пасивною державною політикою в сфері зайнятості. Водночас профспілки та громадські організації відіграють активну роль у регулюванні ринку праці та забезпеченні умов для працівників. Держава надає роботодавцям широкі права в питаннях найму та звільнення, оплати праці та графіку роботи.

3. Скандинавська або соціал-демократична модель (Швеція, Норвегія, Данія) відрізняється активною державною політикою на ринку праці. Основна мета цієї моделі - максимальне зниження рівня безробіття через розроблені соціальні програми та підтримку безробітних.

4. Континентальна або німецька модель (Німеччина, Австрія, Бельгія, Нідерланди, Швейцарія) орієнтована на підвищення продуктивності праці за рахунок стимулювання заробітною платою та надання пільг підприємствам, що модернізують виробництво і створюють нові робочі місця. Цій моделі притаманний високий рівень правової захищеності працівників, жорсткі норми трудового права та законодавчо встановлений мінімум оплати праці.

5. Японська або патерналістська модель відзначається принципом «довічного найму», що передбачає забезпечення гарантій для працівників протягом всієї трудової діяльності, зазвичай до 55–60 років. Зарплата працівників прямо залежить від їхнього досвіду роботи на підприємстві. Ринок праці в Японії є статичним, з низьким рівнем мобільності, приблизно 2% зайнятих.

Проаналізувавши основні моделі регулювання рівня зайнятості та ситуацію на ринку праці в Україні, в своїй роботі ми дійшли висновку, що для України найбільше притаманною є континентальна або німецька модель регулювання ринку праці. Подібно до німецької моделі, в Україні є намагання стимулювати модернізацію підприємств та створення нових робочих місць. Це досягається через різноманітні пільги та державну підтримку для підприємств, що інвестують у розвиток та модернізацію. Хоча деякі аспекти інших моделей

також можна спостерігати в Україні, як от певна форма соціального забезпечення (яка має риси скандинавської моделі) або активна роль профспілок (як в англосаксонській моделі), континентальна модель найбільше відображає основні риси соціально-трудових відносин в Україні [73].

Як і в континентальних країнах, в Україні існують жорсткі норми трудового права, які захищають права працівників. Законодавство передбачає детальне регулювання умов праці, мінімального рівня заробітної плати та соціальних гарантій. В Україні спостерігається активне втручання держави в питання зайнятості та соціального захисту, що є особливо актуальним під час військових дій. Це проявляється через різноманітні соціальні програми, політики в області працевлаштування та підтримки безробітних [73].

Проаналізувавши статистичну інформацію та більш детально розглянувши сучасні форми безробіття, ми відокремлюємо такі, основні форми безробіття, що притаманні Україні: фрикційне, структурне, інституціональне безробіття.

Фрикційне безробіття притаманне Україні через необхідність виїжджати з територій де ведуться бойові дії. Війна веде до значних переміщень людей, як всередині країни, так і за її межами. Внутрішньо переміщені особи часто залишають свої робочі місця через необхідність переїзду в безпечніші райони. Це створює фрикційне безробіття, оскільки ці люди потребують часу для пошуку нових робочих місць у нових умовах.

Після початку війни в Україні, у період з 24 лютого по 3 червня 2022 року, понад 5,2 мільйона осіб покинули країну, переважно це були громадяни України. За даними Агентства ООН у справах біженців (УВКБ ООН) станом на 9 червня 2022 року, в Європі перебувало понад 4,9 мільйона біженців з України [74].

До початку повномасштабного вторгнення Україна вже займала 8 місце у світі за кількістю громадян, що виїжджають на роботу за кордон, з показником від 5,5 до 6 мільйонів осіб, Згідно даних Звіту про міжнародну міграцію (World Migration Report 2022). З них більше 1,5 мільйона українців

працювало в Польщі. Ця трудова міграція переважно носила вимушений характер, що є характерним для економік в перехідному періоді, таких як українська [75].

Ще однією причиною фрикційного безробіття в Україні є довгі пошуки роботи після навчання. Раніше в роботі вже зазначалось, що молодіжне безробіття є однією з головних проблем ринку праці в Україні. На дану вікову групу спричиняють тиск як підприємства, що не готові брати людей без досвіду на роботу, так і сама молодь, що має завищені очікування щодо рівня заробітної плати та умов праці.

Таким чином для подолання фрикційної форми безробіття необхідно приділити увагу таким напрямам реформування як працевлаштування молоді та внутрішньо-переміщених осіб. Щоб удосконалити державну політику у сфері молодіжної зайнятості, необхідно змінити акцент з простого забезпечення першим робочим місцем на комплексну узгодженість між політикою у сфері зайнятості молоді та загальною ринковою політикою. Це вимагає запровадження спеціальних ініціатив для стимулювання працевлаштування молодих людей, підтримки їхніх підприємницьких проектів з урахуванням регіональних економічних особливостей. Кабінету Міністрів варто передбачити фінансування програми продуктивної зайнятості молоді, розробленої Міністерством соціальної політики, за рахунок бюджетів різних рівнів. Важливо також зміцнити співпрацю між органами місцевого самоврядування та молодіжними організаціями, вдосконалюючи моделі вторинної та сезонної зайнятості. Не менш важливим є покращення діалогу між молодими підприємцями та державними органами для забезпечення ефективного вирішення їхніх потреб.

Одним із сучасних підходів до вирішення соціальних проблем, зокрема безробіття серед молоді та внутрішньо переміщених осіб, є розвиток соціального підприємництва. Це явище являє собою ефективний інструмент для впровадження позитивних змін у суспільстві через бізнесову діяльність.

Головна відмінність соціальних підприємств від звичайних компаній полягає в їхній меті: замість того щоб зосереджуватися на отриманні прибутку, вони ставлять пріоритетом досягнення конкретного соціального ефекту. Усі зароблені кошти спрямовуються на розв'язання важливих суспільних проблем, таких як підтримка вразливих верств населення, а не на особисте збагачення власників чи інвесторів [76].

Соціальне підприємництво стане важливим елементом відновлення економіки України після війни, оскільки воно не лише сприяє створенню робочих місць, але й підтримує вразливі групи населення. Завдяки таким підприємствам люди, які постраждали від війни, зокрема внутрішньо переміщені особи, ветерани чи люди з інвалідністю, отримують можливість працювати та інтегруватися в суспільство. Це допомагає їм відновити психологічну рівновагу, адаптуватися до нових умов життя й відчувати себе частиною громади. Крім того, такі ініціативи сприяють зростанню економіки, адже залучення широких верств населення до праці стимулює розвиток локальних бізнесів і підвищує загальний рівень життя [77].

Соціальні підприємства сприяють працевлаштуванню людей з інвалідністю, що також набирає актуальності під час військових дій та у післявоєнний й період. Наприклад, ініціативи, такі як «Диво» та «Творча майстерня Тріумф», створюють робочі місця для осіб із особливими потребами. «Диво» спеціалізується на виготовленні hand-made продукції та проводить тренінги, які допомагають людям з інвалідністю опанувати нові навички й знайти роботу, відповідну їхнім здібностям.

Також соціальні підприємства приділяють велику увагу перепідготовці та професійному навчанню. Наприклад, «Генерація успіху» організовує курси для молоді та безробітних, навчаючи затребуваним професіям, таким як програмування, дизайн чи управління проектами. Такі проекти дають людям можливість адаптуватися до змін на ринку праці, отримати нові навички та підвищити свою конкурентоспроможність [78].

Однією з причин наявності фрикційної форми безробіття є невідповідність очікуванням щодо заробітної плати та умов праці між роботодавцями та шукачами роботи. Для ефективного розвитку ринку праці та економіки України необхідно подолати існуюче протиставлення інтересів роботодавців і найманих працівників. Орієнтація виключно на посилення влади роботодавців за рахунок обмеження трудових прав працівників не має позитивних наслідків для підприємства. Натомість ключовим принципом має стати партнерство, яке базується на прозорості, взаємній повазі та демократичних засадах. Соціальна гармонія між інтересами роботодавців і працівників стане важливою основою для формування атмосфери довіри, яка сприятиме стратегічній стабільності та відновленню економічного і соціального потенціалу країни [79].

В умовах введення військових дій ще з початку 2014 року Україні притаманне структурне безробіття через закриття підприємств або тимчасове призупинення виробництва у зв'язку з пошкодженнями. Унаслідок повномасштабної війни в Україні станом на січень 2023 р., за оцінкою Київської школи економіки, прямих збитків зазнали щонайменше 109 великих і середніх підприємств різних форм власності, а загальна сума збитків оцінюється в 13 млрд дол. [80].

За оцінкою експертів, 19 (17 %) приватних та державних підприємств з-поміж великих та середніх зруйновано повністю, ще 90 (83 %) пошкоджено частково. Унаслідок таких руйнацій, посилилися ризики для трудової діяльності, добробуту працездатного населення та членів їхніх родин [81].

Таким чином, виникає необхідність у комплексному підході, орієнтованому на адаптацію економічної структури та ринку праці до нових умов. Важливим напрямом реформування є підтримка малого та середнього бізнесу, що постраждав в ході введення бойових дій. Надання фінансової підтримки та податкових пільг для відновлення або запуску нових МСП, які можуть створювати нові робочі місця. МСП часто швидше реагують на зміни в економіці та можуть впроваджувати інноваційні рішення.

Високий рівень тіньової зайнятості в Україні є яскравим індикатором наявності інституційного безробіття, яке вказує на структурні проблеми в ринку праці. Цей феномен часто виникає в умовах невдоволення працівників розміром заробітної плати, що змушує їх постійно шукати нові варіанти трудової діяльності, не завжди супроводжуючи ці пошуки формалізацією трудових відносин через офіційні канали.

В результаті, значна частина робочої сили опиняється в тіньовій економіці, де умови праці часто є менш захищеними, а соціальні гарантії практично відсутні, але заробітні плати значно вищі. У цьому контексті критично важливим є перегляд існуючих стандартів заробітної плати, як середнього рівня, так і мінімального, для забезпечення більшої економічної стабільності і правової захищеності працівників. Реформування цих аспектів має на меті не лише поліпшення життєвих умов трудящих, але і стимулювання їх до офіційного працевлаштування, що в свою чергу сприятиме зменшенню тіньової зайнятості та підвищенню загальної економічної прозорості [82].

Під час військового стану одним із ключових аспектів реформування ринку праці є мобілізаційні заходи, а також система бронювання працівників. Після прийняття нового закону про мобілізацію кількість мобілізованих працівників значно зросла. Уряд вніс зміни до постанови, яка дозволяє підприємствам бронювати до 50% військовозобов'язаних працівників на термін до пів року.

Згідно з новими правилами, певні підприємства, зокрема в енергетичному секторі, можуть забронювати до 100% своїх працівників. Така можливість стосується підприємств, які працюють у кризових умовах, зокрема в енергетиці, що постраждала від російських атак. Крім того, до цієї категорії належать компанії, що займаються будівництвом фортифікаційних споруд, що є важливим на тлі військових дій [83].

У контексті зайнятості, як показує аналіз, в Україні немає нестачі вакансій у сфері оборони, навпаки, просліджується нестача кадрів в цій сфері, тому циклічна форма безробіття в даному випадку для України не є

актуальною. Окрім сфери оборони, в якій населення не зацікавлене працювати через ризики, що пов'язані з нею, існує потреба в мотивації для залучення кадрів у інші галузі, де спостерігається брак працівників. Серед таких галузей торгівля та ремонт, сільське господарство, транспорт, фінансова та страхова діяльність. Для цього бронювання від військової служби може стати ефективним інструментом для підтримки підприємств і забезпечення їх необхідними кадрами в умовах війни.

З введенням військових дій чисельність військовослужбовців в Україні з 2021 по 2024 рік зростає на 600 тисяч осіб. Це значне збільшення може призвести до проблеми конверсійного безробіття в післявоєнний період. Тому уряду вже сьогодні слід розробити ефективну політику зайнятості для тих, хто наразі проходить військову службу [84].

Очевидно, що в післявоєнний час особливий попит на працівників спостерігатиметься в галузях, пов'язаних із відновленням інфраструктури, зокрема в будівництві. Проте, щоб уникнути масового безробіття серед військовослужбовців, необхідно визначити конкретні заходи, які допоможуть забезпечити робочі місця для тих, хто зараз вимушено зайнятий у сфері оборони.

Важливо врахувати, що не всі військовослужбовці зможуть або захочуть повернутися до цивільного життя одразу після завершення конфлікту. Тому необхідно:

1. Створити програми перепідготовки – адаптувати навички військовослужбовців до потреб цивільного ринку праці, зокрема в будівництві, інженерії та інших критичних секторах.
2. Забезпечити менторство та підтримку – впровадити ініціативи, які допоможуть колишнім військовослужбовцям знайти роботу, зокрема через партнерство з бізнесом.
3. Розвивати соціальні програми – підтримувати підприємства, які готові брати на роботу військовослужбовців, через податкові пільги або субсидії.

4. Залучити громадські організації – співпрацювати з НУО для надання допомоги в працевлаштуванні та адаптації колишніх військових до цивільного життя.

Розробка такої комплексної політики стане запорукою успішної інтеграції військовослужбовців у цивільний сектор після закінчення війни і допоможе запобігти виникненню серйозних проблем з безробіттям.

Висновки до розділу 3

У ході дослідження було здійснено аналіз змін у законодавстві України в сфері зайнятості, і ключовими актами стали закони №2136, №2434, та №2421. Хоча ці законодавчі ініціативи спрямовані на підтримку українського бізнесу в умовах економічних викликів та військового часу, їх вплив на добробут населення виявився неоднозначним, а в деяких аспектах навіть негативним. Основними недоліками є незахищеність громадян у разі звільнення, зміна умов праці в незалежності від трудового договору.

Серед урядових ініціатив, спрямованих на підтримку населення, реалізуються такі програми, як «5-7-9», «є Робота» та «Армія відновлення». За сприяння Кабінету Міністрів України також були започатковані програми, зокрема «Iron Women», «Власна справа» та «Старт в ІТ». Ці проєкти мають позитивний вплив на ринок праці в Україні, оскільки вони зосереджені на працевлаштуванні внутрішньо-переміщених осіб, а також на зменшенні дискримінації жінок і молоді, створюючи нові можливості для їхнього професійного розвитку та економічної активності.

На основі аналізу статистичної інформації та теоретичних аспектів сучасних форм безробіття, ми виділяємо такі форми безробіття, що притаманні українському ринку праці: фрикційне, структурне, інституціональне. Для їх подолання необхідно провести реформування за такими напрямками, як:

- підтримка малого та середнього бізнесу, що постраждав в ході введення бойових дій;

- підтримка внутрішньо-переміщених осіб, вдосконалення реформ щодо їх працевлаштування;
- працевлаштування вразливих верств населення, що зазнають дискримінації на ринку праці (жінки, молодь, пенсіонери);
- корегування мобілізаційних заходів та системи бронювання на підприємствах;
- перегляд чинних стандартів заробітної плати, як для середнього рівня, так і для мінімального, враховуючи супутні економічні показники;
- визначити конкретні заходи, які допоможуть забезпечити робочі місця для тих, хто зараз вимушено служить в Збройних Силах України вже на сучасному етапі.

ВИСНОВКИ

У межах дослідження було розглянуто безробіття як складне соціально-економічне явище, що є невід'ємною складовою функціонування ринку праці. Здійснений аналіз дозволив виявити основні причини, фактори та наслідки цього явища, серед яких ключовими є економічні кризи, військові конфлікти, структурні зміни в економіці та недоліки у системі державного регулювання. Незважаючи на наявність певних позитивних наслідків безробіття, численні негативні соціальні та економічні наслідки переважають. У зв'язку з цим у нашій роботі ми кваліфікуємо безробіття як негативне явище, що вимагає вдосконалення законодавчої бази для ефективного зменшення проявів сучасних форм безробіття.

Дослідження сучасних форм безробіття дало змогу окреслити особливості, характерні для нинішнього періоду. Проведений кількісний аналіз ринку праці в Україні виявив тенденції до зростання рівня безробіття під впливом війни, а також значні структурні зміни у сфері зайнятості.

У своїй роботі ми проаналізували динаміку таких показників на ринку праці в Україні як рівень безробіття та кількість офіційно зареєстрованих безробітних і дійшли висновку, що цей показник залежний від економічної та політичної ситуації в країні.

Проаналізувавши статистичні дані з відкритих джерел, ми виділили кілька ключових тенденцій ринку праці в умовах активних бойових дій:

- Регіональні диспропорції у вакансіях. В регіонах, що віддалені від бойових дій, спостерігається підвищений попит на робочу силу, тоді як у зонах, що постраждали від руйнувань, можливості для працевлаштування значно обмежені;
- Низький рівень працевлаштування молоді. Молоді фахівці стикаються з труднощами у пошуку роботи через обмежену кількість вакансій і високу конкуренцію, що посилюється загальним економічним спадом;

- Гендерна дискримінація. Жінки стикаються з утисками на ринку праці через гендерні стереотипи, нерівність в оплаті праці та обмежений доступ до певних професій, що вимагає розробки рівноправних політик;

- Попит на оборонних спеціалістів. Через збройний конфлікт суттєво зростає потреба в кадрах у сфері оборони для зміцнення безпеки та обороноздатності країни;

- Попит на працівників у сферах ритейлу, транспорту, фармацевтики та агросектору. Через мобілізацію та міграційні процеси відчувається гостра нестача кадрів у цих галузях, що стимулює зростання кількості вакансій.

Для того, щоб визначити напрями реформування господарської системи важливо оцінити вже існуючі зміни на законодавчому рівні. Серед них ми відокремлюємо як позитивні, так і негативні для населення впровадження. Серед законів, що мають негативний вплив на населення, хоча й позитивні наслідки для підприємств можна відзначити наступні:

- Закон № 2136. Дозволяє роботодавцям в односторонньому порядку змінювати умови праці та розривати трудові договори без обов'язкової згоди працівників або профспілок. Послаблюється правовий захист працівників, що ускладнює можливість захисту своїх прав і оскарження дій роботодавців.

- Закон № 2434. Містить положення, які дозволяють скорочувати або призупиняти дію трудових договорів у зв'язку з кризовими обставинами, наприклад, воєнними діями. Працівники втрачають стабільний дохід і соціальний захист, що збільшує їхню економічну вразливість і підвищує ризик безробіття.

- Закон № 2421. Спрощує процедури звільнень та скорочення робочих місць, що зменшує стабільність працевлаштування для багатьох категорій працівників.

Серед позитивних програм підтримки населення було впроваджено наступні: «5-7-9», «є Робота», «Армія відновлення», крім цього за

інформаційної підтримки Кабінету Міністрів започатковані програми, зокрема «Iron Women», «Власна справа» та «Старт в ІТ». Ці проєкти позитивно впливають на ринок праці в Україні, оскільки спрямовані на зниження дискримінації жінок і молоді, відкриваючи нові можливості для їхнього професійного зростання та залучення до економічної діяльності. Вони сприяють підвищенню рівня зайнятості серед цих груп населення та стимулюють їхню участь у різних секторах економіки, що в результаті сприяє загальному розвитку ринку праці.

Враховуючи вже існуючі нововведення та особливості сучасних форм безробіття ми виділяємо наступні напрями реформування:

1. Для подолання фрикційного безробіття:
 - Вдосконалення реформ щодо працевлаштування внутрішньо-переміщених осіб;
 - Впровадження програм підтримки та працевлаштування молоді, в тому числі випускників ВНЗ;
 - Підтримка розвитку соціальних підприємств.
2. Для подолання структурного безробіття:
 - Підтримка малого та середнього бізнесу шляхом надання фінансової підтримки та податкових пільг для відновлення малих та середніх підприємств, які можуть створювати нові робочі місця;
3. Для подолання інституціонального безробіття:
 - Перегляд стандартів заробітної плати (мінімальної та середньої) для забезпечення економічної стабільності й захисту прав працівників з метою зниження рівня тіньової зайнятості.

Циклічне безробіття в умовах воєнного часу в Україні не набуває класичних ознак, характерних для періодів економічного спаду, оскільки в окремих галузях спостерігається нестача робочої сили, а кількість запропонованих вакансій в цих галузях значно перевищує попит на них. У контексті воєнного стану критичним постає питання реформування мобілізаційних заходів і системи бронювання працівників. Така модернізація

може відіграти ключову роль у мінімізації тіньової зайнятості, яка, за неофіційними джерелами, демонструє тенденцію до зростання. Одним із чинників цього є вимога реєстрації у військкоматі для офіційного працевлаштування, що не є обов'язковим у випадку неофіційної зайнятості.

Адаптація мобілізаційних механізмів та вдосконалення системи бронювання сприятиме зниженню рівня безробіття серед чоловіків, які уникають працевлаштування через ризик бути мобілізованим. Бронювання ключових фахівців у галузях, що відчувають кадровий дефіцит, дозволить задовольнити потребу в робочій силі та забезпечити безперервну діяльність цих секторів. Додатково, запровадження контрактів щодо гарантії виконання завдань в тилу для працівників у сфері оборони, допоможе зменшити дисбаланс між попитом на працівників та пропозицією у цій галузі.

Вже зараз є необхідність у розробці комплексних заходів щодо працевлаштування у післявоєнний період тих, хто зараз вимушено перебуває на військовій службі задля уникнення можливої конверсійної форми безробіття. Однак, слід зазначити, що запропоновані заходи носять рекомендаційний характер та потребують подальшого поглибленого аналізу та тісної співпраці з представниками суміжних галузей, зокрема з Міністерством оборони України, для врахування всіх аспектів і забезпечення ефективності впроваджуваних реформ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про зайнятість населення : Закон України зі змінами, внесеними згідно з Законом № 406-VII від 04. 07. 2013 р. Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 24. Ст. 243. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5067-17> .
2. Методологічні пояснення. *Державна служба статистики* : веб-сайт. URL: <https://search.app/uk1dqKWUAy7sC3KM8> .
3. Фединець Н.І., Миронов Ю.Б., Гонська М.Р. Соціологічний аналіз ринку праці. *Кафедра менеджменту Львівського торговельно-економічного університету* : веб-сайт. URL: <https://kerivnyk.info/sociologia-ryнку5> .
4. Чернявська О.В. Ринок праці : навч. посібник. 2-ге вид. К: «Центр учбової літератури», 2013. 522 с. URL: http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/3620/1/Rynok_prazi_Cherniavska.pdf .
5. Попов С.В. Безробіття, його сутність та історія боротьби з цим явищем. *Форум права*. 2008. №1. С. 353-357.
6. Енциклопедія бізнесмена економіста менеджера. К.: Міжнародна економічна фундація. 2000. 704 с.
7. Гуль І.Г. Ринок робочої сили. Безробіття та інфляція. ЛДУФК ім. Івана Боберського : веб-сайт. URL: https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/20377/1/Лекція_11.pdf .
8. Яковенко Р.В., Тертілова О.С. Зайнятість і безробіття в Україні : сьогодення та перспектива. *Розвиток економічної думки* : зб. наук. праць. Кіровоград : «Поліграф-сервіс». 2013. №6. С. 64–80. URL: <https://dspace.kntu.kr.ua/items/01fb0421-b364-46db-9f79-546c6cafddf5>.
9. Гоць А.А. Безробіття. *Велика українська енциклопедія* : веб-сайт. URL: <https://vue.gov.ua/%D0%91%D0%B5%D0%B7%D1%80%D0%BE%D0%B1%D1%96%D1%82%D1%82%D1%8F> .

10. Стельмашук А.М. Сутність та види зайнятості і безробіття населення. Державне регулювання економіки : навчальний посібник. Тернопіль : ТАНГ, 2000. 315 с. URL: <https://buklib.net/books/29336/>.

11. Єфремова Н.Ф. Економічна теорія : навч. матеріали. Кам'янське: Дніпровський державний технічний університет. 2019. 67 с. URL: <https://www.dstu.dp.ua/Portal/Data/7/34/7-34-mzs43.pdf>.

12. Семенова К.Д. Аналіз впливу економічної кризи на рівень безробіття в Україні. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2012. № 1(44). С. 106-111. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Vsed_2012_1_18.

13. Небава М.І. Взаємозв'язок безробіття й інфляції в короткостроковому і довгостроковому періодах. Теорія Філіпса. Теорія макроекономіки: навч. посібник. Київ: Слово. 2003. 536 с. URL: https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/fmib/14nebava_teoriya_makroekonomiki/104.htm.

14. Константюк. Н. Вплив рівня освіти на розвиток економіки та добробуту населення країни. *«Соціально-економічні аспекти розвитку економіки»* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів і молодих учених. 27-28 квітня 2017 року. Т.: ТНТУ, 2017. С. 161–163. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/21222/2/SEIED_2017_Konstantiuk_N-Influence_of_education_161-163.pdf.

15. Крива Беверіджа - що це таке, визначення та поняття. Словник 2024 : веб-сайт. URL: <https://uk.economy-pedia.com/11032387-beveridge-curve>.

16. Мобільність робочої сили України: тенденції та перспективи : колективна монографія / за наук. ред. д.е.н., проф. І.Л. Петрової, д.е.н. В.В. Близнюк. НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». К.,

2023. 334 с. URL: <https://ief.webspirit.com.ua/files/publication/364/mobilnist-robochoi-syly-ukrainy.pdf>.

17. Мочерний С.В. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1 / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін.. К.: Видавничий центр «Академія», 2000. 864 с.

18. Бенес І.А. Актуальність проблеми дискримінації на ринку праці. *Актуальні проблеми управління персоналом та економіки праці: збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених і студентів*. Житомир: ЖДТУ, 2016. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/07/138-1.pdf>.

19. Біленко О., Горбань С. Аналіз структурних та циклічних факторів, що впливають на рівень безробіття та динаміку ринку праці. *Економіка та суспільство*. 2024. № 61. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-80>

20. Ilham, A. P., Muljaningsih, S. The Effect of Natural Disaster on Regional Economic Growth, Unemployment, Poverty, and Human Development Index in Thirty Indonesian Provinces. *Journal of Indonesian Applied Economics*. 2023. №11(1). P. 40-59. URL: https://www.researchgate.net/publication/368900981_The_Effect_of_Natural_Disaster_on_Regional_Economic_Growth_Unemployment_Poverty_and_Human_Development_Index_in_Thirty_Indonesian_Provinces.

21. Chloe Driver All You Need to Know About Seasonal Unemployment. Celayix. URL: <https://www.celayix.com/blog/seasonal-unemployment/#:~:text=Seasonal%20unemployment%20is%20a%20type,consumer%20preferences%2C%20and%20other%20factors>.

22. Пархоменко Я. Закон Оукена. *Information Portal Reporter* : веб-сайт. URL: <https://reporter.zp.ua/zakon-oukena-l-uk.html>.

23. Коваленко Я.А. Причини безробіття та його вплив на суспільство. *Економічні проблеми сталого розвитку: матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 20-річчю наукової діяльності ф-ту економіки та менеджменту*. СумДУ. 2012. Т.6. С. 30-32. URL:

https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/28318/1/Prychyny_bezrobittia.pdf;jsessionid=FC933C8008F33F44D98077B55A2EEFCC .

24. Підберезня В. С. Соціальні наслідки безробіття в Україні. *Наукове мислення*: веб-сайт. URL: <https://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/52-dvadtsyat-druga-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-internet-konferentsiya/533-sotsialni-naslidki-bezrobittya-v-ukrajini>.

25. Мариганова Е.А., Шапіро С.А. Макроекономіка. Експрес-курс. 2010. URL: <https://epi.cc.ua/531-vidyi-bezrobotitsyi.html> .

26. 8 Types of Unemployment: Understanding Each Type. Maryville University. *Maryville University* : веб-сайт. 19.06.2022. URL: <https://online.maryville.edu/blog/8-types-of-unemployment-understanding-each-type/> .

27. Pettinger Tejvan. Voluntary unemployment. *Economics help* : web-site. 08.08.2017. URL: <https://www.economicshelp.org/blog/27673/concepts/voluntary-unemployment/> .

28. Unemployment: Its Measurement and Types. Reserve Bank of Australia. URL: <https://www.rba.gov.au/education/resources/explainers/unemployment-its-measurement-and-types.html> .

29. Башнянин Г.І., Лазур П.Ю., Медведєв В.С. Типи, форми й рівень безробіття. Відтворення і зайнятість трудових ресурсів : підручник. Ч.2: Загальна економічна теорія; Спеціальна економічна теорія. К.: Ніка-Центр; Ельга, 2002. 527 с. URL: <https://buklib.net/books/29754/#:~:text=Застійне%20безробіття%20-%20це%20явище%2С%20коли,д>.

30. Kenton Will. Structural Unemployment: Definition, Causes, and Examples. *Investopedia* : web-site. 06.06.2023. URL: <https://www.investopedia.com/terms/s/structuralunemployment.asp> .

31. Торшин Є.О. Регіональний аспект безробіття в Україні. *Ефективна економіка*. 2014. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3241> .
32. Cyclical Unemployment: Unemployment due to the regular business cycle / by CFI Team. Corporate Finance Institute : web-site. URL: <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/economics/cyclical-unemployment/>.
33. Попов С.В. Види безробіття та критерії їх класифікації. *Форум права*. № 3. 2006. С. 106-110. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/152f0afa-5b6e-4e3a-b679-628ae9c40727/content>.
34. Сезонне безробіття - що це таке, визначення та поняття. *Словник 2024* : веб-сайт. URL: <https://uk.economy-pedia.com/11039939-seasonal-unemployment>.
35. Пасічна В.Г. Психологічний аналіз безробіття як соціально-економічного явища. *Проблеми сучасної психології*. 2015. №34. С. 406-420. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pspl_2016_34_33.
36. Юрій С.І. Буян І.В. Економічна теорія: політична економія: підручник. К.: Кондор, 2009. 604 с.
37. Черниш Т., Власенко О. Сутність та особливості довготривалого безробіття в Україні. *Україна: аспекти праці*. 2006. № 3. С.8-12.
38. Рівень безробіття в Україні. *МінФін* : веб-сайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/> .
39. Васильцова М. Економічна нестабільність другої половини 90-х. *Економічна правда* : веб-сайт. 25.08.2015. URL: <https://epravda.com.ua/PUBLICATIONS/2015/08/25/555902/>.
40. Ярорва Л.Г. Аналіз рівня безробіття в Україні та напрямки його подолання. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. №4. С. 752-755. URL: <http://global-national.in.ua/archive/4-2015/159.pdf> .

41. Горбань Ю. Як пандемія COVID-19 змінила ринок праці в Україні. *Укрінформ* : веб-сайт. 22.09.2020. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3104312-ak-pandemia-covid19-zminila-rinok-praci-v-ukraini.html> .

42. Рівень безробіття в Україні торік становив 21,1%-Нацбанк. *Укрінформ* : веб-сайт. 11.05.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3707740-riven-bezrobitta-v-ukraini-torik-stanoviv-211-nacbank.html#:~:text=Альтернативні%20оцінки%20ринку%20праці%20підтвердили,»%2C%20-%20йдеться%20в%20повідомленні>.

43. Яценко Л. Відновлення ринку праці в Україні в умовах війни: регіональні аспекти. *Національний інститут стратегічних досліджень* : веб-сайт. 04.03.2024. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/vidnovlennya-rynku-pratsi-v-ukrayini-v-umovakh-viyny-rehionalni>

44. Кузенкова Є. Ринок праці оживає: у січні зростали зарплати, кількість шукачів і конкуренція. *Work.UA* : веб-сайт. 06.02.2024. URL: <https://www.work.ua/articles/analytics/3234>.

45. Зайнятість населення за типом, статтю та віковими групами в 2021р. Державна служба статистики України : веб-сайт. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/rp/eans/eans_u/arch_znsmv_u.htm .

46. Ситуація на ринку праці та діяльність державної служби зайнятості у січні-серпні 2023 року. Державна служба зайнятості : веб-сайт. URL: https://old.dcz.gov.ua/sites/default/files/infocfiles/08_sytuaciya_na_rp_ta_diyalnist_dsz_2023_0.pdf .

47. Лібанова Е.М. Гендерні відмінності на ринку праці: уроки Клаудії Голдін для України. Премія з економіки пам'яті Альфреда Нобеля 2023 року. Вісник Національної академії наук України. 2023. №12. С. 47–60. URL: <https://visnyk-nanu.org.ua/ojs/index.php/v/article/view/4694> .

48. Блага В. В., Благой В. В., Тихомирова А. О. Гендерна дискримінація як перешкода на шляху до розвитку нації. *Глобальні та*

національні проблеми економіки. 2018. №21. URL: <http://global-national.in.ua/archive/21-2018/26.pdf>.

49. Ковач В. О. Основні напрямки регулювання державної політики у сфері зайнятості населення. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 4. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/4_2020/52.pdf.

50. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI. *Відомості Верховної Ради*. 2013. № 24. Ст.243.

51. Штундер І.О. Інституційні обмеження ефективної зайнятості в економіці України. *Вісник КНТЕУ*. 2015. №1. С. 22-33 URL: <http://visnik.knute.edu.ua/files/2015/01/4.pdf>.

52. Інфляційний звіт. Січень 2023 р. *Національний банк України* : веб-сайт. 48 с. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2023-Q1.pdf?v=4.

53. Кузяків О., Ангел Є., Гулік А., Федець І. Нове щомісячне опитування підприємств «Український бізнес під час війни». Випуск № 8 (12.2022). *Інститут економічних досліджень та політичних консультацій*: сайт. 53 с. URL: http://www.ier.com.ua/files/Projects/2023/TDF/ilovepdf_merged-6.pdf.

54. Судаков М., Лісогор Л. Ринок праці України 2022–2023: стан, тенденції та перспективи. Державна служба зайнятості України, Федерація роботодавців України, Міністерство освіти і науки України, Європейський банк реконструкції та розвитку, Фонд міжнародної солідарності (Solidarity Fund PL). 2023. 167 с. URL: https://solidarityfund.org.ua/wp-content/uploads/2023/04/ebd_ukraine-lm-1.pdf.

55. Оприщенко А. Безробіття в Україні: шляхи подолання та післявоєнний досвід інших країн. *Заборона* : веб-сайт. 07.12.2022. URL: <https://zaborona.com/bezrobittya-v-ukrayini-shlyahy-podolannya-ta-pislyavoyennyj-dosvid-inshyh-krayin/>.

56. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України № 2136-IX від 15 березня 2022 року (із змінами, внесеними згідно із Законом №2352-IX від 01.07.2022 і Законом № 3494-IX від

22.11.2023). *Верховна рада України* : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> .

57. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення регулювання трудових відносин у сфері малого і середнього підприємництва та зменшення адміністративного навантаження на підприємницьку діяльність : Закон України № 2434-IX від 19 липня 2022 року. *Верховна рада України* : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2434-IX#Text> .

58. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання трудових відносин з нефіксованим робочим часом : Закон України № 2421-IX від 18 липня 2022 року. *Верховна рада України* : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2421-20#Text> .

59. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 13 липня 2011 р. № 753 і від 20 березня 2013 р. № 175 : Постанова КМУ № 716 від 21 червня 2022 р. *Урядовий портал* : єдиний веб-портал органів виконавчих влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-postanov-kabinetu-ministriv-ukrayini-vid-13-lipnya-2011-r-753-i-vid-20-bereznya-2013-r-175-i210622-716> .

60. Бігун Н. Уряд переорієнтовує програму «Доступні кредити 5-7-9%» на інвестиційні цілі. Міністерство економіки України. *Урядовий портал* : єдиний веб-портал органів виконавчих влади України. 01.05.2024. Gov.ua. 01.05.2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-pereorientoivuie-prohramu-dostupni-kredyty-5-7-9-na-investytiini-tsili-nadiia-bihun> .

61. «єРобота»: гранти від держави на відкриття чи розвиток бізнесу. *Міністерство економіки України* : веб-сайт. 08.11.2024. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=94321ef8-1418-479c-a69f-f3d0fdb8b977&title=Robota-GrantiVidDerzhaviNaVidkrittiaChiRozvitokBiznesu> .

62. Бережна Т. Залучення безробітних до «армії відновлення» дозволить повернути їх до економічно активного життя. *Міністерство економіки України* : веб-сайт. 31.10.2022. URL:

<https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=4531f474-88e2-4871-ac44-9c0574341ba6&title=ZaluchenniaBezrobitnikh> .

63. Інформація про реформу ринку праці. *Міністерство економіки України* : веб-сайт. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=596eb7ae-1738-4939-8e80-ae3b4f57ddec&title=InformatsiiaProReformuRinkuPratsi&isSpecial=true> .

64. Iron Women: безоплатна програма перекваліфікації для жінок. *Міністерство економіки України* : веб-сайт. 25.09.2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/iron-women-bezoplatna-prohrama-perekvalifikatsii-dlia-zhinok> .

65. Жінки тепер будуть столярами, слюсарями і машиністами — Уряд затвердив перелік професій для працевлаштування жінок. *Судово-юридична газета в Україні*. 15.11.2024. URL: <https://sud.ua/uk/news/ukraine/315664-zhenschiny-teper-budut-stolyarami-slesaryami-i-mashinistami-kabmin-utverdil-spisok-professiy-dlya-trudoustroystva-zhenschin>.

66. Мінекономіки запустили сайт про урядову грантову програму «Власна справа». *Міністерство економіки України* : веб-сайт. 07.03.2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minekonomiky-zapustyly-sait-pro-uriadovu-hrantovu-prohramu-vlasna-sprava#:~:text=Мінекономіки%20запустили%20сайт%20про%20урядову,Власна%20справа%20%7C%20Кабінет%20Міністрів%20України&text=Грантова%20програма%20«Власна%20справа»%20—,отримати%20гранти%20до%20250%20тис.>

67. «Старт в ІТ» — державна програма навчання в ІТ зі стипендіями до 30 тис. грн. *Посольство України в Чеській Республіці* : веб-сайт. 11.07.2022. URL: <https://czechia.mfa.gov.ua/news/start-v-it-derzhavna-programa-navchannya-v-it-zi-stipendiyami-do-30-tis-grn> .

68. Деякі питання реєстрації, перереєстрації безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу, нарахування та виплати допомоги по безробіттю на період дії воєнного стану : Постанова КМУ № 334 від 19 березня

2022 р. *Урядовий портал* : єдиний веб-портал органів виконавчих влади України. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-reyestraciyi-perereyestraciyi-bezrobitnih-ta-vedennya-obliku-osib-yaki-shukayut-robotu-narahuvannya-ta-viplati-dopomogi-po-bezrobittyu-na-period-diyi-voyennogo-stanu-334?fbclid=IwAR08xxOvFmdR1nsP7K4vKdRjfr3ng69LD-5nKXZJ4deoJH6OabKnlp_qsgc .

69. Бурка А. Допомога по безробіттю. Що змінилося у порядку її нарахування та виплати? *Chernivtsi law school* : веб-сайт. 28.11.2022. URL: <https://law.chnu.edu.ua/dopomoha-po-bezrobittiu-poriadku-narakhuvannia-ta-vyplaty/> .

70. В Україні тіньова зайнятість сягає 9% — Держпраці. *Укрінформ* : веб-сайт. 12.08.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3747490-v-ukraini-tinova-zajnatist-sagae-9-derzpraci.html> .

71. Autio T., Fu K. Economic and political institutions and entry into formal and informal entrepreneurship. *Asia Pacific Journal of management*. 2015. №32. Р. 67-94. URL: <https://ideas.repec.org/a/kap/asiapa/v32y2015i1p67-94.html> .

72. Баранов С.О. Основні методи впливу держави на тіньову економіку. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2016. № 6. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=979>.

73. Константинівська А. Політика регулювання ринку праці та національні моделі боротьби з безробіттям (світовий досвід). *Європейський інформаційно-дослідний центр* : веб-сайт. URL: <https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28949.pdf> .

74. Іванченко А.В. Моделі ринку праці та соціально-трудових відносин: зарубіжний досвід. *Держава та регіони*. 2011. №4. С. 96-101. URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/4_2011/17.pdf .

75. World Migration Report 2022. *IOM UN Migration* : веб-сайт. URL: <https://worldmigrationreport.iom.int/wmr-2022-interactive/>.

76. Ситник Й., Рогуцька І. Сучасні тенденції працевлаштування молоді в Україні. *Проблеми сучасних трансформацій*. 2022. №4. URL:

<https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2022-4-07-02#:~:text=Окреслено%20основні%20проблеми%2С%20з%20якими,у%20мол одих%20людей%20професійного%20досвіду.>

77. Свинчук А.А., Корнецький А.О., Гончарова М.А., Назарук В.Я., Гусак Н.Є., Туманова А.А. Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін. Посібник. Київ : ТОВ «Підприємство «Ві ен ей», 2017. 188 с.

78. Бойда С.В. Соціальне підприємництво як інструмент післявоєнної відбудови економіки України. *Економіка та суспільство*. 2023. Випуск 58. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3281> .

79. Гурочкіна В., Браунагель А. Соціальні підприємства в умовах війни vs ринок праці та демографічна ситуація України. *Сталий розвиток економіки*. 2024. №3(50). С. 271-282. URL: <https://economdevelopment.in.ua/index.php/journal/article/view/1031>.

80. Збереження і розвиток України в умовах війни та миру. Національна академія наук України / ред. кол. С. І. Пирожков, Н. В. Хамітов, Є. І. Головаха, С. С. Дембіцький, Е. М. Лібанова, О. В. Скрипнюк, С. В. Стоєцький. Інститут держави і права. ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2024. 220 с.

81. Ключові результати дослідження стану та потреб українського бізнесу. *Center for Innovation Development* : веб-сайт. 08.08.2022. URL: <https://cid.center/key-results-of-the-study-of-the-state-and-needs-of-ukrainian-business/>.

82. Збитки, завдані українському бізнесу внаслідок російської агресії, оцінюються в \$13 млрд. *Kyiv School of Economics* : веб-сайт. 26.01.2024. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zbitki-zavdani-ukrayinskomu-biznesu-vnaslidok-rosiyskoyi-agresiyi-otsinyuyutsya-v-13-mlrd/>.

83. Швець О.В. Сучасні особливості регулювання безробіття. *Бізнес-навігатор*. 2020. №2 (58). С. 49–53. URL: http://www.business-navigator.ks.ua/journals/2020/58_2020/12.pdf.

84. Зануда А. «Коли закінчатся люди». Як вести війну і не втратити економіку. *BBC News Україна* : веб-сайт. 17.06.2024. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cn00dpg5vz4o>.

85. Гайдук Ю. Яка чисельність ЗСУ у 2024 році: скільки військових перебуває на фронті. *ФАКТИ* : веб-сайт. 23.02.2024. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20240223-yaka-chyselnist-zsu-u-2024-rocziskilky-vijskovyh-perebuvaye-na-fronti/>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Найбільш популярні професії на ринку праці

кваліфіковані робітники з інструментом	✓ ✓ ✓ ✓	швачка, електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування, слюсар-ремонтник, слюсар-сантехнік,	✓ ✓ ✓ ✓	електрогазоварник, слюсар з ремонту колісних транспортних засобів, пекар, маляр
професіонали	✓ ✓ ✓ ✓	вчитель, вихователь, викладач, фармацевт,	✓ ✓ ✓ ✓	лікар загальної практики – сімейний лікар, інженер, практичний психолог
працівники сфери торгівлі та послуг	✓ ✓ ✓ ✓ ✓	кухар, продавець, продавець-консультант, охоронник, офіціант,	✓ ✓ ✓ ✓ ✓	молодша медична сестра, бармен, соціальний робітник, перукар
робітники з обслуговування, експлуатації устаткування та машин	✓ ✓ ✓ ✓ ✓	водій, токарь, тракторист-машиніст сільськогосподарського виробництва, тракторист, оператор заправних станцій,	✓ ✓ ✓ ✓ ✓ ✓	дорожній робітник, машиніст екскаватора, водій навантажувача, фрезерувальник, оператор верстатів, машиніст крана (кранівник)
фахівці	✓ ✓ ✓ ✓ ✓	асистент вчителя, бухгалтер, сестра медична, асистент вихователя, механік,	✓ ✓ ✓ ✓ ✓	майстер виробничого навчання, шеф-кухар, електрик дільниці
некваліфіковані працівники	✓ ✓ ✓ ✓	підсобний робітник, прибиральник службових та виробничих приміщень, робітник з комплексного прибирання будинків, вантажник,	✓ ✓ ✓ ✓ ✓	двірник, укладальник-пакувальник, робітник з благоустрою, прибиральник територій, сторож

Джерело: [46].